

Sociální práce s problematikou dětí opouštějících dětský domov

Bc. Markéta Brandtnerová, DiS.

Diplomová práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Brandtnerová, DiS.**
Osobní číslo: **H21267**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Sociální práce s dětmi opouštějící dětský domov**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti ústavní péče, následků psychické deprivace a specifík mladých lidí opouštějících dětský domov.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a).
V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

 Univerzita Tomáše Bati
Fakulta humanitních studií

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosažených v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou dětí opouštějících dětský domov.

Teoretická část pojednává o instituci dětského domova, uvádí funkci rodiny a její substituci v ústavní péči, rizika ústavní péče, dále se věnuje deprivaci a následkům, reakcí dětí na přechod z jednoho ústavu do jiného. Poslední část teoretické části se věnuje problematice mladých lidí, kteří opouští dětský domov, možnostem pomoci mladým lidem poskytovaných sociálními pracovníky nejen zařízení. Praktická část obsahuje kvantitativní výzkum, jehož cílem je zjistit, jaké představy o svoji budoucnosti v oblasti zaměstnanosti a bydlení mají klienti opouštějící dětský domov.

Klíčová slova: dětský domov, rizika ústavní péče, deprivace, problematika lidí opouštějících dětský domov, pomoc sociálních pracovníků, možnosti řešení bytové situace mladých lidí při opuštění dětského domova.

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the issue of children leaving the children's home.

The theoretical part discusses the institution of the children's home, states the function of the family and its substitution in institutional care, the risks of institutional care, further focuses on deprivation and consequences, children's reactions to the transition from one institution to another. The last part of the theoretical part is devoted to the problem of young people who leave the children's home, the possibilities of helping young people provided by social workers of the facility. The practical part contains quantitative research, the aim of which is to find out what ideas about their future in the field of employment and housing have clients leaving the children's home.

Keywords: children's home, risks of institutional care, deprivation, issues of people leaving the children's home, help of social workers, options for solving the housing situation of young people when leaving the children's home.

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Haně Včelařové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, její ochotu, podnětné připomínky, odbornou pomoc při zpracování.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 DĚTSKÉ DOMOVY	14
1.1 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY	15
1.2 ÚČEL ÚSTAVNÍ VÝCHOVY DLE NOZ.....	16
1.3 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA A REALIZACE	18
1.4 FUNKCE RODINY A JEJÍ SUBSTITUCE V ÚSTAVNÍ PÉČI.....	20
2 RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE	22
2.1 FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ	23
2.2 USPOKOJOVÁNÍ POTŘEB	27
3 DEPRIVACE	32
3.1 REAKCE DĚTÍ NA PŘECHOD Z JEDNOHO ÚSTAVU DO DRUHÉHO	36
4 PROBLEMATIKA MLADÝCH LIDÍ, KTEŘÍ OPUSTILI DĚTSKÝ DOMOV A MOŽNOSTI POMOCI ZE STRANY SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	39
4.1 JAK MŮŽE SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK POMOCI MLADÝM LIDEM, KTEŘÍ OPOUŠTÍ DĚTSKÝ DOMOV?	40
4.2 JAKÉ JSOU MOŽNOSTI ŘEŠENÍ BYTOVÉ SITUACE MLADÝCH LIDÍ, KTEŘÍ OPOUŠTÍ DĚTSKÝ DOMOV?.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	46
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	47
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	47
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A CÍLE	48
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	49
5.4 PROBLÉMY A RIZIKA VÝZKUMU.....	50
5.5 METODA SBĚRU DAT – DOTAZNÍK	51
5.6 VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU	51
5.7 SHRNUÍ KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU	70
6 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ	71
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	81
SEZNAM GRAFŮ	82
SEZNAM TABULEK	83
SEZNAM PŘÍLOH	84

ÚVOD

Na počátku výběru tématu mé diplomové práce byla myšlenka a zájem dozvědět se mnohem více o problematice. Diplomová práce se věnuje tématu „Sociální práce s problematikou dětí opouštějících dětský domov“. K dalším důvodům výběru tématu patří problematičnost, nízká informovanost, zájem věnovat se problematice dětských domovů na profesionální úrovni.

Pro většinu lidí jsou běžné každodenní činnosti samozřejmostí a rutinně opakující se věci. Zvládáme si předem plánovat, předcházíme zapomínání, máme strukturovaný denní režim i náplň volného času. Při návštěvě obchodu už předem víme, co chceme koupit, vše je nám předem jasné, velkou část svých činností máme zautomatizovaných. Ovšem bohužel ne každý se mohl pro nás tak snadným činnostem naučit během dětství v rodině. Pro mnohé mladé lidi, kteří opustili bránu dětského domova, jsou uvedené činnosti spíše neznáme.

V dětském domově bylo vše dopředu nachystáno a naplánováno, děti se jen přizpůsobily režimu zařízení. Tyto děti mají často v důsledku pobytu v dětském domově zkreslenou představu o životě. Na ukončení pobytu a následné opuštění zařízení nejsou připraveni. V důsledku toho nemají přípravu na samostatný a odpovědný život, kde jsou manažerem jen oni sami. V reálném světě jim už nikdo chleba nenamaže, nenaplňuje prázdniny, nikdo jim nedá návod na to, co a jak dělat, jak řešit situace, budou na vše sami a také to budou oni, kdo ponese odpovědnost za své jednání a činy.

Touto prací chci informovat o závažnosti a poukázat na problém, jakým je změna životní situace spojená se ztrátou vazeb mezi lidmi, vznik odlišného režimu dne, v konečném důsledku přeměna životního stylu, na který byli klienti dětského domova zvyklí. Zabývat se uvedenou problematikou je důležité už jen proto, že se týká mladých lidí, kteří se nijak neprovinili, a přesto doplácí na následky ústavní péče, poznamenáni někdy i celoživotně nepřipraveností do života. Věnovat pozornost těmto lidem je potřebné, pozornost si zaslouží, pomoci jim vyrovnat se s realitou, spočívající v samostatném životě.

Původní rodiny klientů dětského domova jsou většinou nefunkční, a tudíž nemohou poskytnout zázemí ani případnou oporu.

Federace dětských domovů na svém webu předkládá příspěvek z konference na téma nouze ve vzdělávání, o výzkumu s názvem *Problematika dvojí výjimečnosti v prostředí dětských*

domovů. Závěrem uvedeného výzkumu je tvrzení, že „nadání není podmíněno sociálním prostředím, zatímco jeho rozvoj je tímto prostředím jasně determinován“.

V tento moment nejdůležitější úkol sehrává stát. Na základě uvedených důvodů se diplomová práce zabývá možnostmi podpory, kterou poskytují neziskové organizace nebo stát.

Diplomová práce má za cíl zjistit jaké představy o budoucím fungování v oblasti zaměstnanosti a bydlení mají klienti dětského domova po odchodu ze zařízení.

Diplomová práce má dvě části, teoretickou a praktickou.

Teoretická část práce obsahuje 4 části, první část je věnována tématu dětských domovů, druhá část se zaměřuje na rizika ústavní péče, třetí kapitola se zabývá deprivací, čtvrtá část problematikou mladých lidí, kteří opustili dětský domov, možnostmi pomoci ze strany sociálních pracovníků.

Praktická část práce metodologie - kvantitativní výzkumné šetření, cílem zjistit jaké představy o budoucím fungování v oblasti zaměstnanosti a bydlení mají klienti dětského domova po odchodu ze zařízení, výzkumný nástroj dotazníkové šetření, výzkumný design popisný, počet respondentů je plánován v rozsahu 30 lidí, respondenti budou osloveni prostřednictvím vedení konkrétního zařízení, výběr zařízení záměrný, analýza a interpretace, shrnutí výzkumu, závěr.

V současné době sociální pracovník v dětském domově zastává spíše administrativní funkci.

Práce by mohla být přínosem právě pro sociální pracovníky dětských domovů, kteří by mohli být více angažováni v činnosti s klienty a poskytovat jim nejen pomoc, ale i informace pro případ opakované potřeby pomoci. Tato pomoc by měla obsahovat nejen poradenství, ale i nácvik spojený s tréninkem, jehož výsledkem by mohlo být celkové zlepšení fungování ve společnosti klientů dětského domova po ukončení pobytu v zařízení. Pro mladé dospělé by bylo jistě užitečné, aby po odchodu z dětského domova mít možnost se kdykoli a opakovaně kam obrátit, v případě potřeby pomoci nebo rady.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSKÉ DOMOVY

Pro seznámení se s problematikou ústavní péče a snadnější představou o ní je zařazena tato kapitola. V prostředí dětských domovů vyrůstají děti, jejichž představy o životě bývají zkreslené. Proto je potřebné znát podmínky, které formují jejich život.

V této oblasti došlo k legislativní změně, kdy původní zákon č.109/2002 Sb. byl změněn na zákon č.333/2012 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, byla posílena preventivně výchovná péče. Převládá snaha ministerstev o omezování počtu lůžek v zařízeních zabezpečující ústavní nebo ochrannou výchovu, což vedlo k plánu navýšení množství ambulantních středisek SVP (Středisko výchovné péče) včetně posílení nabídky celodenních stacionářů. Stěžejním právním předpisem definující konkrétní typy zařízení, dále upravuje jejich účel a činnosti, dále také práva a povinnosti nejen dětí, ale i zákonných zástupců je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Výše uvedený zákon říká, že dětský domov je určen nezletilým osobám ve věku od tří do osmnácti let, případně zletilé osobě do devatenácti let. Děti jsou do zařízení umisťovány zpravidla na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově, či na základě předběžného opatření. Jeho úkolem je předcházet vzniku negativních projevů chování dítěte, narušení zdravého vývoje jedince, zmírňovat, odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a připívat ke zdravému osobnímu vývoji dítěte. Dětský domov poskytuje plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy.

Výše uvedený zákon rozlišuje *dva typy* dětských domovů:

Dětský domov *rodinného* typu, v němž žijí děti věkově smíšené, je s nimi stále stejný vychovatel a ubytování jsou v buňce.

Typ *internátní*, v němž jsou děti rozděleny dle věku a pohlaví. Personál se zde střídá na směny, což znamená, že se tu děti hůře vytváření citovou vazbu.

Dětské domovy lze také členit do *dvou základních skupin*.

Dětský domov, jež pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Jeho posláním je vychovávat, vzdělávat a zaopatřit děti. Do této skupiny dětských domovů jsou přijímány děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Věkovou skupinu

tvoří od tří do osmnácti let. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Dětský domov se školou, který je určen pro děti s nařízenou ústavní výchovou a s uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti zpravidla ve věku od šesti let do ukončení školní docházky. Dětský domov by měl připravovat klienty na den, kdy ho budou opouštět z důvodů plnoletosti. V rámci dětských domovů již existuje několik programů, jejichž cílem je příprava dětí na opuštění dětského domova. Například dětský domov Sázava připravuje děti na odchod už od 14 let. Psycholog s klienty provede speciální pohovor, na jehož základě jim pomůže s výběrem vhodného typu a oboru střední školy. Děti mají tak možnosti připravit se na budoucí povolání, které je pro ně perspektivní a je velká pravděpodobnost, že je bude bavit.

Kovařík (2004) ve své knize píše, že mladý člověk, který odchází z ústavního zařízení z důvodu plnoletosti, má nárok na věcnou pomoc (dětský domov zakoupí pro klienta základní vybavu), nebo jednorázový peněžní příspěvek, podle své skutečné potřeby a hledisek stanovených vnitřním řádem ústavního zařízení. Dětský domov se zpravidla snaží pro klienta zajistit následné ubytování, například v domě na půli cesty.

1.1 Legislativní úpravy

Změny ve společnosti po roce 1989 přinesly odklon od ústavní výchovy, proces byl velice pomalý. Tehdy byla Česká republika kritizována za velké množství umístění dětí v ústavní péči.

Významné dokumenty:

- Úmluva o právech dítěte – vznikla k 1.1. 1993, zde se Česká republika zavázala k zabezpečení práv dětí. Snaha o deinstitucionalizaci.
- Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu – 2006, dokument se zabýval nárůstem zanedbávaných dětí a velkým počtem dětí ústavech. Cílem bylo sjednocení oblasti sociálně-právní ochrany dětí, prioritou se stala podpora péče o dítě v rodině.
- Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011 (2009), dokument překročil resortní vymezení, založil společné postupy. Cílem bylo snížení počtu dětí v ústavní péči. (MPSV 2010).

- Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, 2012, v centru stojí dítě a jeho prosperita, systém pečlivé ochrany všech práv dětí. Zásadní snaha ponechat dítě v původní rodině, v případě nevyhnutelnosti upřednostnit individuální péči. (MPSV 2012).
- Změna v chápání institucionální péče (MŠMT), posílení prevence, plán na dlouhodobé snížení umístěných do ústavů.
- Záměr koncepce zařízení a rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní péče nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče zřizovaných MŠMT, pro období 2014 – 2020 – cílem je snaha o efektivní systém, posílení ambulantních služeb, důraz na prevenci a úsilí o navrácení dětí do rodin. Cílem je eliminovat nařízení ústavní výchovy. Základem se stala přímá práce s dítětem. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, plán ochrany dítěte).

Výše uvedená koncepce obsahuje kategorizaci zařízení (dle zákona číslo 109/2002 Sb.):

- nařízená ústavní výchova
- uložená ochranná výchova
- závažné poruchy chování
- extrémní poruchy chování
- výchovně léčebná péče
- nezletilé matky s dětmi

1.2 Účel ústavní výchovy dle NOZ

Uvedený zákon ústavní výchovu považuje za formu kolektivní výchovy. Přistupuje k ní až poté, co předchozí opatření nepřispěla k nápravě. Jako nezbytné opatření může soud nařídit právě ústavní výchovu. Tato situace nastává v případech, kdy je výchova dítěte nebo jeho řádný vývoj (rozumový, duševní, tělesný) narušen nebo ohrožen natolik, že se situace a stav stává rozporným se zájmem samotného dítěte a vyskytují-li závažné důvody, na základě kterých rodiče výchovu dítěte nemohou zabezpečit (§ 971 odst.1 NOZ).

Odebrání dítěte z rodiny může plnit několik funkcí. Z pohledu jednotlivých funkcí:

- Výchovná funkce – jedná se o případy, kdy rodiče nejsou schopni poskytnout výchovu dítěti a to z více důvodů, třeba dlouhodobé fyzické nepřítomnosti. Příčinou

dlouhodobé fyzické nepřítomnosti může být invalidita, nemoc, omezení osobní svobody spojené s vazbou, probíhající výkon trestu odnětí svobody, v krajním případě i úmrtí. V případě neexistence jiné vhodné osoby, která by převzala dítě do své péče, soud při své rozhodovací praxi nemá na výběr jinou alternativu. Pokud v průběhu plynutí času důvody pro nařízení pominou, tedy dojde k obnovení schopnosti rodičů se o dítě postarat, soud zruší ústavní výchovu. Ke zrušení ústavní výchovy dochází i v případě, kdy sice samotní rodiče nejsou schopni se o dítě postarat, ale podařilo se jiným způsobem dítěti zajistit jinou péči, než pobyt v ústavu (§ 972 odst. 2 NOZ).

- Preventivní funkce – můžeme ji pozorovat v případech, kdy dochází k zanedbávání dítěte a rodiče neposkytují adekvátní péči. V uvedených případech je cílem zbránit dalšímu nevhodnému působení na dítě. Jde o situace, kdy výchova dítěte je ohrožena.
- Nápravná funkce – nachází se v případech, kdy dochází ke zneužívání či zanedbávání dítěte. V tomto případě výchova není pouze ohrožena, ale je narušená.

Jak je uvedeno výše, zrušení ústavní výchovy je závislé na pominutí důvodů, které vedly k nařízení, nebo pokud se pro dítě najde jiná péče, než pobyt v ústavu. (příkladem je osvojení, pěstounství, svěření do péče jiné fyzické osoby). Soud má povinnost uvedené skutečnosti zkoumat před nařízením ústavní výchovy, po půl roce i během trvání ústavní výchovy, také dále v případě dosažení zletilosti.

Shrnutí, z uvedeného výše vyplývá, že ústavní výchova nemá sankční účel. Samotné nařízení ústavní výchovy je vážným zásahem do práv rodičů, do poměrů mezi dětmi a rodiči. Spočívá v omezení výkonu práv a povinností rodičů. Soud při rozhodování dbá na dodržování a sledování nejlepšího zájmu dítěte. Patří sem zachování původního rodinného prostředí. V souběhu a s ohledem na nálezy a judikaturu ESLP (Evropský soud pro lidská práva) zkoumat, zda nenastane nepřiměřený zásah do života rodiny (jak dokládá dále zmíněný rozsudek v případě Wallová a Walla proti ČR). Pouze v případě, kdy se nedaří odstranit trvající překážky bránící výchově dítěte v rodině původu, pokud nedojde k nalezení jiné vhodnější alternativy, stát bohužel nemá jiné řešení, než dítě umístit do ústavní výchovy.

Z posledních změn legislativy lze vyvodit závěr, že záměrem zákonodárce je ustoupit, pokud to situace umožní, od výchovy ústavní. V NOZ (§ 958) jasně uvádí, že před ústavní výchovou má přednost pěstounská péče, stejně tak svěření dítěte do osobní péče pečující osoby (§953 NOZ). Je vhodné znovu zdůraznit, že obecně život v chudobě spojený

s materiálními nedostatky, nebo nevyhovující bytové poměry, nemohou být samy o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte (§ 971 odst.2 NOZ).

V minulosti vyhledání vhodného ústavního zařízení bylo v kompetenci OSPOD. V současné době pravomoc přísluší soudu. Soud následně po prošetření všech rozhodných skutečností a seznámení se s obsahem důkazních materiálů vydá rozhodnutí, ve kterém nařizuje ústavní výchovu. Jeho nedílnou součástí je označení zařízení, do kterého bude dítě umístěno. Lokalitu soud vybírá se zohledněním co nejbližší k bydlišti rodičů nebo blízkých osob (§ 971 odst. 4 NOZ).

Děti nebo mladiství jsou do zařízení ústavní a ochranné výchovy umisťovány a přijímány na základě:

- Rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově
- Předběžného opatření
- Iniciativy rodičů nebo zákonných zástupců

Shrnutí: Problematika ústavní péče přesahuje působnost jednoho resortu. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) poskytuje v diagnostických ústavech, v dětských domovech, dětských domovech se školou a ve výchovných ústavech nezletilým osobám (nejčastěji ve věku 3 až 18 let) výchovu, kterou by běžně měla zajistit rodina biologických rodičů.

1.3 Ústavní výchova a realizace

Podněty z praxe absolvované nejen v průběhu studia, ale i výkonu zaměstnání na pozici sociální pracovníce, v minulosti na Městském úřadu, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, na území města Brna, uvádím stručný obecný přehled o realizaci ústavní výchovy. Pokud u dítěte mladšího 18 let nastane situace, kdy je výchova vážně narušena nebo ohrožena, rodiče nemohou dítěti zabezpečit výchovu, soud má povinnost nejprve přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zabezpečit využitím některé z forem náhradní rodinné péče, která předchází výchově ústavní. Pokud takto nelze vykonat, soud nařídí ústavní výchovu a současně rozhodne o umístění do konkrétního zařízení. Až se rozsudek stane pravomocným, tedy po nabytí právní moci, o nařízení ústavní výchovy, příslušný OSPOD sjedná místo a čas pro příjem dítěte do stanoveného zařízení pro výkon ústavní výchovy a také současně vyzve rodiče (případně jiné zodpovědné osoby za výchovu dítěte), aby v termínu určeném předali

dítě do konkrétního zařízení (Pokud rodiče souhlasí, tak s jejich souhlasem tak může učinit sám). Ovšem pokud nedojde ze strany rodičů k předání dítěte, postupuje příslušný OSPOD podáním návrhu soudu na výkon rozhodnutí.

- Spolupracující rodiče – spolupráce rodičů je v tomto ohledu pro dítě pozitivní. Rodiče mohou dítě seznámit se situací a připravit na nadcházející změnu, současně připravit všechny potřebné dokumenty, ke kterým patří očkovací průkaz, kartička pojišťovny, rodný list, vysvědčení. Před samotným nástupem do zařízení dítě absolvuje lékařskou prohlídku, lékař vystaví potvrzení o bezinfekčnosti. Pracovník OSPOD k ní přikládá zprávu o rozhodných událostech v životě dítěte, případě i evidenční list s uvedením příbuzných dítěte. U nejmenších dětí přikládá zprávu o tom, kdy dítě naposled přijalo stravu, kdy spalo, uvedení režimu dne dítěte, a vše uvedené předá spolu s dítětem výchovnému zařízení. Pokud rodič nemá na úhradu cestovného, mohou rodiče nechat převoz dítěte na soudu.
- Nespolupracující rodiče – v případě, že rodiče nespolupracují, probíhá výkon soudního rozhodnutí za přítomnosti soudního vykonavatele. Soudní vykonavatel ve spolupráci s pracovníkem OSPODU (v případě potřeby za účasti Policie) odeberou dítě, následuje kontrola u praktického lékaře, dále dítě sami předají do zařízení.

Dále vymezíme činnost a postup OSPODU dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Věcně a místně příslušný OSPOD má stanovenou povinnost sledovat dodržování práv dítěte v ústavním zařízení, bez ohledu na typ zařízení (školské pro výkon ústavní výchovy). Zaměřuje se především na rozvoj duševních a tělesných schopností, ale také sleduje, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení, v neposlední řadě monitoruje vývoj vztahů mezi rodiči a dítětem. Na základě uvedeného pracovník OSPODU dochází navštěvovat dítě v zařízení alespoň jednou za tři měsíce. K právům pracovníka OSPODU patří: právo hovořit s dítětem o samotě, tedy bez přítomnosti jiné osoby, především bez zaměstnanců ústavního zařízení. Dále má právo nahlížet do spisové dokumentace, kterou má zařízení povinnost vést a na požádání poskytnout k náhledu. Jednou za čtvrt roku pracovník OSPODU navštěvuje rodiče dítěte, kterému byla soudem nařízena ústavní výchova. Smyslem navštěvování je posouzení rodiny, zda došlo ke změně poměrů a zda je či není možný návrat dítěte do rodiny (§29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Důležité je podotknout, že před umístěním dítěte do zařízení, v mnoha případech předchází intervence a zákonem stanovený postup OSPOD, který svou činnost vykonává na základě zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Ovšem pokud dojde ke zjištění aktuálního ohrožení dítěte nejzávažnější intenzity (příkladem je surové zacházení, ohrožení zdraví, zneužívání) a je zde předpoklad, že by uložení jiného výchovného opatření nevedlo k nápravě, musí OSPOD neprodleně podat návrh soudu na předběžné opatření. V případě, kdy nastane násilí tělesné nebo duševní od některého z rodičů může podat jménem dítěte návrh na vydání předběžného opatření k ochraně dítěte před domácím násilím (§16 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Za důležité považujeme zmínit i zprávu Veřejného ochránce práv, zpráva je z roku 2013, (toho času funkci vykonával JUDr. Pavel Varvařovský). V uvedené zprávě vyloženě vytýká OSPOD podání návrhu na předběžné opatření místo návrhu na nařízení ústavní výchovy. Ve zprávě uvádí, že předběžné opatření se podává při aktuálně zjištěném ohrožení dítěte nejzávažnější intenzitou (surové zacházení, pohlavní zneužití, tělesné či duševní ohrožení), návrh na nařízení ústavní výchovy by měl následovat po dlouhodobě nevhodném prostředí spojeném s výchovou dítěte. Ombudsman dále konstatuje, že dítě má být při rozhodování zastoupeno opatrovníkem, který je nezávislý na orgánu, jenž předložil návrh na zahájení řízení, což se v České republice vždy nenaplnuje. Často se v praxi opatrovníkem ustanoví pracovník OSPOD nebo pracovník soudu, který ve věci rozhoduje. Zhruba v polovině případů jsou navrhovateli pracovníci OSPOD, ve čtvrtině případů jeden z rodičů, ve zbytku jsou navrhovateli prarodiče, pěstouni, státní zástupci, děti samotné.

1.4 Funkce rodiny a její substituce v ústavní péči

Není v moci ústavní výchovy, aby i přes mnohé snahy pokryla všechny funkce rodiny.

Z tohoto důvodu v této části uvádím komparaci rodiny s ústavní výchovou z pohledu toho, jak mohou být funkce rodiny naplňovány v ústavní péči.

Říčan (2014) uvádí základní funkce rodiny, kterými jsou:

- Reprodukční funkce – rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace. V rodině to jsou většinou rodiče, kdo dětem vysvětlí věci týkající se dospívání. V ústavní péči by to měli být vychovatelé a vychovatelky, kteří informačně připraví klienty na reprodukci.

- **Hospodářská funkce** – znamená vedení domácnosti, hospodaření se zdroji rodiny. Hospodaření s penězi se děti v rodinách učí od svých rodičů, chodí s nimi na nákupy a pozorují, jak rodiče s penězi manipulují. Děti se učí postupně s penězi hospodařit a poznávají jejich hodnotu. V ústavní výchově děti také dostávají kapesné, které je přiměřené dle jejich věku, za které si mohou koupit co sami uznají za vhodné. Jsou ale ochuzeni o modelové situace z běžného života, které jim poté chybí.
- **Emocionální funkce** – znamená, že rodina poskytuje emoční zázemí všem svým členům rovnoměrně, ne tedy na úkor ostatních. Do emocionální funkce rodiny lze také začlenit funkci sociálně podpůrnou, která nastupuje zejména tehdy, když se u některého člena rodiny objeví problémy, například nemoc. Ve funkční rodině je emoční podpora poskytována přirozeně. Členové rodiny se emočně podporují navzájem. V ústavní výchově je to trochu složitější. Vychovatelé se zpravidla střídají na směny, takže je problém si vytvořit v některém z nich citovou oporu. Navíc vychovatelé v ústavech pro děti vystupují v roli nadřazené autority, čímž nedochází k propojení citových vazeb jako v rodině, kde rodič je také sice autoritou, ale vystupuje spíše v roli partnera.
- **Socializační funkce** – rodina uvádí dítě rozhodujícím způsobem do společnosti, učí ho základním způsobům společenského chování a předává mu základní kulturní statky společenství. V rodině dítě automaticky přebírá vzory po rodiči stejného pohlaví a kulturní zvyky své rodiny a pomoci ni se začleňuje do společnosti, získává pohled na to, jak by měla rodina fungovat. Děti v ústavní péči jsou v socializační funkci rodiny ochuzeni. Jejich vzory jsou vychovatelé, tety a strýcové. Komplexní model rodiny a rodinného prostředí tu chybí.

Rodina je tedy pro správný vývoj dítěte a pro jeho začlenění do společnosti nenahraditelnou jednotkou.

2 RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE

(Gillernová, 2000) píše, že je naprosto přirozené, že každý jedinec má určité potřeby. Aby člověk mohl být spokojený, musí dojít k naplnění jeho potřeb. Z psychologického hlediska je potřeba definována jako subjektivně pocíťovaný nedostatek nebo nadbytek něčeho nezbytného pro život každého jedince. Vznik potřeby je provázen nepříjemnými emočními stavy. Naopak naplnění potřeby je provázeno příjemnými prožitky. Potřebou se pro člověka může stát i to, co objektivně potřebou není, a to co lidskému organismu škodí. Každá potřeba má svůj předmět, který je potřebou něčeho a vyznačuje se cykličností, tj. více či méně pravidelným obnovováním.

Lidská aktivita pramení ze snahy uspokojit potřebu. K nejrozšířenější klasifikaci patří hierarchická koncepce potřeb Abrahama Maslowa, který rozčlenil potřeby na fyziologické (například uspokojení potřeby hladu, žízně), potřeby bezpečí (jimiž je míněno úkryt, ochrana), potřeby sounáležitosti a lásky, potřeby uznání a potřeby seberealizace. Uspokojení nižších potřeb je podmínkou pro uspokojení potřeb vyšších, tedy těch, které se v hierarchii nacházejí výše.

Ne všechny rodiny a skupiny jednotlivců, kteří mají v péči děti jsou schopny naplnit všechny nutné základní potřeby. Důvodů nenaplnění základních lidských potřeb je mnoho, jedním z nejčastějších je situace rodiny či skupiny osob užívajících byt či obytný prostor, tedy skupiny osob se stejným místem skutečného pobytu, které jsou uznány orgánem pomoci v hmotné nouzi za osoby požívající výhody zákona o pomoci v hmotné nouzi, jinými slovy byly uznány osobami v hmotné nouzi (Beck, 2018).

V této souvislosti je třeba připomenout zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, klade důraz na skutečnost, že hmotná nouze není důvodem k odebrání dítěte z rodiny.

- §971 zákona 89/2021 Sb., taxativně uvádí, že nelze rozhodnout o ústavní výchově z důvodu nedostatečných bytových nebo majetkových poměrů, pokud rodiče zabezpečí řádnou výchovu dítěte a plní si své další povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti.
- Související tematikou se zabýval v roce 2006 Evropský soud pro lidská práva (ELSP), v soudním sporu nazvaného Wallová a Walla, vedeného proti České republice. V uvedeném sporu se jednalo o odebrání z důvodu, že rodiče s pěti dětmi neměli vyhovující bydlení, toho času přebývali ve výkupně sběrných surovin, to ohrožovalo zdravý vývoj dětí. Následně byli nezletilé děti předběžným opatřením

předány do péče dětských domovů. Následovalo opakované nařízení ústavní výchovy. Při svoji rozhodovací činnosti Evropský soud odkazoval a odvolával na článek 8 dokumentu Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve kterém je uvedeno, že každý jedinec má právo na respekt k rodinnému a soukromému životu. Ve věci soud následně konstatoval, že uvedený článek orgánům ukládá povinnosti formou pozitivních závazků, které směřují k zajištění základního práva, a také to že svým pozitivní povinností nedostala Česká republika. Nesplnění povinnosti plynulo z nečinnosti a nevyvinutí úsilí v situaci stěžovatelů pomoci a opatřit vhodné bydlení. Stejně tak soud poté konstatoval, že případné rozdělení rodiny je velkým zásahem a musí vycházet ze závažných důvodů. Z uvedeného plyne, že stát se má jednat tak, aby rodiny mohli být spolu. Stanovení ústavní výchovy nařízením musí být opravdu až posledním řešením. Podle stanoviska soudu nekvalitní nebo žádné bydlení spojeno s materiálním nedostatkem nejsou důvodem pro rozdělení rodiny. Jiná situace by však byla, pokud se k uvedenému přidal komplikující faktor, kterým může být násilí, zneužívání.

2.1 Fond ohrožených dětí

Již od roku 1990 na celém území České republiky působí Fond ohrožených dětí z.s. (FOD). Jde o nevládní neziskovou organizaci s hlavním předmětem činnosti je provozování středisek Klokánek. Projekt má za cíl ohroženým dětem nabídnout rodinnou péči s rozsahem trvání, které odpovídá době, kdy nemohou žít ve své původní rodině nebo pokud se pro ně nenajde jiná trvalá péče rodinného typu (svěření do výchovy třetí osoby).

Střediska v rámci své činnosti přijímají všechny ohrožené děti, tedy i novorozence, a to vždy na základě soudního rozhodnutí (předběžné opatření, rozsudek), žádosti OSPOD, na základě žádosti rodiče nebo jakékoli osoby, v případě nálezů opuštěného dítěte (fod.cz)

Ze stránek MPSV plyne pověření Klokánky poskytovat pomoc jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Na našem území se jedná o největší zařízení svého typu a lze uvést, že také nejvíce mediálně známé. Do zařízení lze dítě přijmout i bez souhlasu rodičů a to do doby, než je rozhodnuto předběžným opatřením (soud musí vydat rozhodnutí do 24 hodin od podání návrhu).

Cílem je hlavně rychlé poskytnutí pomoci, v době, kdy je to nejvíce zapotřebí. tímto způsobem může být poskytnuta pomoc i dětem, které z různých důvodů z původní rodiny utekly. Často jde o děti týrané, zanedbané, zneužívané, ale mohou to být i děti žijící

s osamoceným rodičem, který je dočasně hospitalizován a po dobu trvání pobytu ve zdravotnickém zařízení se o dítě nemá kdo postarat (fod.cz). Lze shrnout, že důvod pro přijetí bývá ve velkém počtu případů shodný s důvody a příčinami dětí přijímaných do ústavní výchovy. Z toho plynou specifika, která je nutné mít na zřeteli při poskytování péče.

V Klokánku děti žijí v bytech samostatných, kde jsou v počtu tří a nebo čtyř dětí, péči poskytují střídavě v celotýdenním trvání nejčastěji dvě tety. V tomto směru se život neliší od života v rodině. Teta na celý týden přebírá roli matky, kdy nejen poskytuje péči, ale zařizuje vše nezbytné spojené s chodem domácnosti, do její činnosti patří praní, žehlení, nakupování, úklid. Děti poznávají běžný provoz domácnosti (i zákon umožňuje střídavou péči rodičů a to i v době, kdy samotné dítě musí měnit bydliště). Přírozeným způsobem se dětem dostává stejného množství podnětů jako při vyrůstání v rodině u příbuzných. Matějček uvádí: „Nejvíce děti vychováváme, když nás ani nenapadne, že vychováváme.“ (Matějček, 2007, s.12).

Dalším přínosem je v Klokánku, že skutečně nenastává dělení dětí v závislosti na věku, tím jsou sourozenci chráněni před dalšími traumaty z případného oddělení. Děti jsou přijímány přímo, tedy bez předchozího pobytu v diagnostickém ústavu a tím jsou ušetřeny často společnému pobytu s dětmi s poruchami chování. Provoz Klokánku je nepřetržitý, tudíž lze děti přijímat nezávisle na částech dne. Do zařízení lze přijmout také novorozence, kdy matky kvůli utajení rodí mimo nemocnice (fod.cz).

Statistika uvádí, že 70 % dětí se z Klokánku vrací domů ke svým rodičům, kolem 20% plynule přechází do trvalé náhradní péče. Zbýlých 10% dochází k umístění do jiného zařízení, ke kterým se řadí psychiatrie, nemocnice nebo ústavní výchova. Doba pobytu dítěte v zařízení činí průměrně půl roku.

Klokánek po srovnání finanční stránky se jeví v porovnání s ústavní výchovou výhodnější.

Kupková (2016) uvádí, že v případě Klokánku se průměrné roční výdaje na dítě počítají ve výši 50 tisíc Kč, v ústavní výchově je spodní hranice minimálních nákladů na rok 250 tisíc Kč. A to i přes početní nerovnost v zařízeních. V Klokánku rodinu tvoří skupina 2 až 4 dětí, v ústavní péči za výchovnou skupinu diagnostický ústav má 4 až 8 dětí, v dětském domově skupina 6 až 8 dětí (s odkazem na zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ochranné nebo ústavní výchovy). Evidentní je zde ze strany státu podfinancování. V Klokánku velmi často nastávají situace, kdy je dítě umístěno jen na krátkou dobu, během které zařízení dítě vybaví vším

chybějícím (školní potřeby, brýle, oblečení, obuv). Státem poskytnutý příspěvek pouze za několik dnů pobytu nepokryje vynaložené náklady spojené především s počátkem pobytu.

Většina dětí, více než 80%, byla do Klokánku přijata na základě žádosti rodičů, většinou po předchozím doporučujícím stanovisku OSPOD. V současné době se v České republice nachází 17 zařízení, například v Brně je k dispozici 7 bytů, kapacita 28 dětí (dle § 42 zákona č.359/1999 ZOSPOD nesmí být počet umístěných dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc větší jak 28, výjimku tvoří pouze umístění sourozenců, MPSV může v odůvodněných případech udělit výjimku.

V posledních několika letech se zařízení potýká s nedostatkem personálu, kdy se nedaří získat plný počet pracovníků, kteří by zastávali práci „tet“. Podmínkou pro přijetí nového zaměstnance není vzdělání v sociální oblasti, podmínku tvoří povinnost do jednoho roku od nástupu získat kvalifikační kurz pro pracovníky v sociálních službách. K obecným základním podmínkám pro uchazeče patří zletilost, ukončené základní vzdělání, zdravotní způsobilost, bezúhonnost. Pořadatelé kurzů jsou vzdělávací agentury s akreditací MPSV. Je třeba brát na zřetel, že zaměstnanci zde pracují 7 dnů v týdnu, nepřetržitě, o víkendech, ve státní svátky. Nad rámec povinností práce běžné matky musejí zvládat prožité trauma dítěte, rizikové projevy chování dětí, nevhodné návyky stravovací, hygienické. K jejich náplni práce dále patří vedení denních záznamů o chování, zdravotním stavu a projevech dětí, případně záznamy o proběhlých návštěvách rodinných příslušníků, propustkách domů nebo do jiného výchovného prostředí, vedení pokladních dokumentů a provádění pravidelného měsíčního vyúčtování, být účastní pracovních porad, supervizí, dodržovat předpisy bezpečnosti i požární, účastnit se školení. Z důvodu výše uvedené náročnosti zájemci musejí projít psychologickým vyšetřením (fod.cz).

Další nabízenou službou veřejnosti je krizová linka pro matky, určená pro matky, které porodili mimo nemocnice nebo tají těhotenství. Fond ohrožených dětí jako „pojízdný babybox“, po telefonickém kontaktu pracovníci spolku dojedou kdykoli a kamkoli a novorozené dítě anonymně převezmou. V situacích, kdy matka je omezena na schopnostech z různých důvodů, finančních, zdravotních či časových dopravit dítě do zdravotnického zařízení s babyboxem, případně má stud a strach předat dítě před přítomností náhodných kolemjdoucích, může tato služba zabránit rodiče miminko zavraždit. Je politování hodné, že tato služba není veřejně propagována, v důsledku toho není veřejnosti dostatečně známá. Informací o možnosti využít službu pojízdného babyboxu by měla být součástí všech sdělení

policie v případě informování o nálezů mrtvých novorozenců, která jsou běžně vysílána v rozhlase nebo televizi.

Z webu organizace dále plyne, že již Fond ohrožených dětí neprovozuje službu azylové domy. V období 2015-2016 došlo ke změně, kdy část azylových domů přešla pod obce nebo je převzaly jiné organizace. Hlavním příčinou bylo nesplnění podmínek zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Klokánek nesplňoval podmínku bezdlužnosti poskytovatele sociálních služeb, proto zařízení přišlo o registraci služby. Následně byla rozhodnutím MPSV tato činnost zakázána. V uvedeném období, kolem roku 2015 Klokánku hrozilo, že bude jeho činnost ukončena zcela. Tímto se ukázalo, že v dnešní době otevřené srdce ani dobrý úmysl nestačí. Zařízení bylo kladeno za vinu nešetrné zacházení s financemi, které následně spolek přivedly do problémů. Dle vedení ke dluhům došlo v důsledku pozdních plateb od státu. Paní Vodičková uvádí, že proběhly tři kontroly ministerstvem a Nejvyšším kontrolním úřadem, které dopadly s kladným výsledkem. Téhož roku 2015 tehdejší prezident Miloš Zeman vyjádřil lítost, že se nepodařilo pro Klokánky poskytnout 30 milionů, přestože výše částky na pomoc imigrantům bude řádově vyšší. Z důvodů dluhů bylo postupně uzavřeno 8 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, z důvodu prodejem budov a snížením nákladů vyřešit dluhy.

Poslanec pan Bartoška v interpelaci ve věci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc k rukám tehdejší ministryně práce a sociálních věcí (Michaela Marksová), sdělení ze dne 17.3.2015, je uvedeno, že od 2013 byl ZOSPOD čtyřikrát novelizován (právní předpis – zákon č. 103/2013, 303/2013, 306/2013 a dále 64/2014 Sb.) a že Ministerstvo práce a sociálních věcí nepostupuje v souladu se zákonem při odečítání celého státního příspěvku v důsledku nepřítomnosti dítěte. „Tento výklad, který odporuje paragrafovému znění i zdravému rozumu a logice, je pro zařízení fakticky likvidační“. Dále pan Bartoška zdůrazňuje, že příspěvek pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) je v průměru o čtvrtinu až polovinu menší než v případě dětských domovů a dalších ústavních zařízení, tento se však za nepřítomnost dítěte nekrátí. Jako další absurdita je skutečnost „nadlimitních dětí“, jde o děti dle vyjádření MPSV, které jsou svěřeny ZDVOP nezákonně, z toho důvodu jim není přiznán příspěvek, ale to i přes skutečnost, že do zařízení se dostali na základě svěření soudem (stejně tak platí, že samotné zařízení nemůže děti předat jinam a ani se proti rozsudku soudu nemůže odvolat, a to z toho důvodu, že samotné zařízení není účastníkem soudního řízení). V této souvislosti se na webu spolku uvádí případ z Brněnského Klokánku, kdy do jeho zařízení byla soudně svěřena těhotná dívka, ovšem před nástupem do zařízení

již porodila a jejíž dítě bylo rovněž soudně svěřeno stejnému zařízení. MPSV tomuto dítěti příspěvek nepřiznalo, v odůvodnění stálo, že bylo přijato jako v pořadí 29. dítě a dále že není sourozencem. Bartoška ve své interpelaci se poslanec dotazuje, proč došlo v rámci novely s platností od 2013 ke zrušení lhůty na výplatu státního příspěvku a proč tyto nyní je vyplácen s tří měsíčním zpožděním, ve srovnání s výplatou státního příspěvku na doprovázení pěstounů však byla výplatní lhůta příspěvku stanovena rok dopředu, a navíc se již vyplacený příspěvek nevracel v případě, kdy došlo k zániku dohody s pěstounem, a pokud její doba trvání činila nejméně půl roku.

Parlamentní listy (2016), zde senátor Papoušek uvedl, že současné nastavení legislativy není namířeno pouze v neprospěch Klokánku, ale i všem ostatním podobným zařízením. Z logiky věci je evidentní, že největší ekonomický dopad změn v oblasti legislativy postihuje malá zařízení, která nejsou nijak spojena s dětským domovem, případně jiným zařízením ústavní výchovy, což je mimo jiné, přesně v rozporu s cíli v péči o ohrožené děti. Z výše popsaného lze shrnout, že kritika, i z nejvyšších míst České republiky, ohledně péče o děti, je oprávněná, a v této věci je třeba učinit velký kus práce.

2.2 Uspokojování potřeb

Jak již bylo nastíněno výše, k tomu, aby mohla být lidská bytost spokojena, mohla normálně fungovat a nebyla frustrována je nezbytné, aby její potřeby byly uspokojovány pokud možno v co nejvyšší míře. Proto se budu nyní zabývat mírou uspokojování lidských potřeb v ústavní výchově dle Maslowovy hierarchie potřeb. Níže jsou uvedeny všechny stupně Maslowovy hierarchie potřeb od nejzákladnějších (nejnižších potřeb) k potřebám nejvyšším. O některých potřebách pojednávám širěji, protože je to pro pochopení problematiky účelné.

- Fyziologické potřeby – dle Maslowovy hierarchie potřeb je nejnižší potřebou potřeba fyziologická, která se odvíjí od biologických potřeb.

Dětem v ústavní výchově je poskytováno plné přímé zaopatření a to ve formě stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky (Kovařík, 2004).

Matějček (2005) uvádí, že pro správný rozvoj dítěte je uspokojování biologických potřeb nezbytné.

- Potřeby bezpečí – nad fyziologickými potřebami se dle Maslowovy hierarchie potřeb nachází potřeba bezpečí. Naplnění této potřeby je v ústavní péči problematické, potřeba soukromí je potlačena z důvodu přeplněnosti a nesnadné organizace. Z

kapacitních důvodů je v ústavních zařízeních umisťováno více dětí na jednom pokoji. Klient nemá možnost rozhodnout se, koho do svého soukromého místa pustí. Personál vstupuje do místnosti, kde se klienti nachází, aniž by zaklepal, čímž se dětem pocit bezpečí naruší. Pocit bezpečí dětem může dodávat i pravidelný režim v ústavu. Stejně tak jistou míru jistoty klientům poskytují i pravidla ústavu, což znamená, že jsou obeznámeni se svými právy i povinnostmi, znají režim dne, časový harmonogram aktivit. Je vhodné se vyvarovat myšlenky, že pocit bezpečí dodáme dětem tehdy, poskytneme-li široký servis služeb, bez spolupodílení se dítěte. Nezapomínat na to, že když dítě vyrůstá v rodinném prostředí, může se učit od rodičů. Dítě v ústavní péči nemá jednotlivé činnosti od koho převzít a tím mu je sebrána možnost učení se nápodobou. K jistotám klienta patří také znalost sankcí, to znamená, aby vědělo, co se stane, když bude nějakým způsobem vybočovat a tím narušovat jistoty jiným dětem v ústavu a nedocházelo tak k riziku vzniku šikany. Děti je potřeba vést způsobem, aby faktory ovlivňující vznik šikany byly minimalizovány, byl zachován pocit jistoty v domově. K rozvoji šikany někdy stačí i zcela nepatrný podnět. Může to být i malá odlišnost jakou je barva vlasů, brýle, odlišné držení těla. Šikana nemusí pramenit pouze ze strany dětí, šikanovat může i personál vědomě či nevědomě. O vědomé šikaně na straně personálu lze hovořit tehdy, když oběť vysílá signály, které personál záměrně přehlíží a nereaguje na ně. K signálům mohou patřit modřiny, úzkostné reakce, zranění, ponižování, agresivní reakce personálu na odhalení šikany, tím dává najevo, že agresivita je legitimní k vyřizování účtů. Potřebu bezpečnosti nelze v ústavu stoprocentně zaručit. Nemůžeme však ale říci, že bezpečnost v ústavu chybí. Prvky bezpečnosti se v ústavu objevují, například v podobě pravidelného režimu dne.

- Potřeba sounáležitosti a lásky – v pyramidě potřeb dle Maslowa se dále nachází potřeba lásky a sounáležitosti. Pro správný vývoj jedince je pocit sounáležitosti důležitý. Pocitu sounáležitosti předchází pozitivní přijetí sama sebe, které je nezbytné k tomu, aby dítě mohlo pozitivně přijmout i ostatní lidi a úspěšně se začlenit do společenského života. Snaží se hledat odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a co pro ostatní, jaké zaujímám místo v sociálních vztazích. Do potřeby sounáležitosti se řadí potřeba někam patřit, kterou je myšleno s něčím se identifikovat, přijmout sebe sama. Dítě potřebuje mít kolem sebe smysluplný svět, to znamená určitou stálost věcného a sociálního prostředí, které v rodině děti

dostávají prostřednictvím matky a orientuje se v něm. Již v útlém kojeneckém věku děti projevují radost, když v jemu známém prostředí, kde se orientuje a tudíž se může lépe rozvíjet. Změny prostředí hlavně sociálního, například při přechodu z jednoho ústavu do druhého dítě mohou traumatizovat, protože dochází ke ztrátě již chápaného. Jeho vývoj se může přechodně vrátit na nižší úroveň, označováno jako přechodný regres. Každý má potřebu někam patřit, do rodiny, do skupiny kamarádů, do rasového, zájmového, duchovního a dalšího společenství a mít alespoň přijatelnou pozici, tedy mít identitu (Matějček, 2005). Autor píše, že opakem identity je anonymita, tedy stav, který se s pocitem sounáležitosti neslučuje. Při stavu anonymity dítě postrádá svoje důležité já, neví kdo je, pro svoje sociální okolí nic neznamena. Pocit identity, který je propojen s přijetím sama sebe pro dítě v dětském domově znamená moci slyšet svoje jméno, identifikovat se s ním. Když někdo vysloví jeho jméno, aby vědělo že jde právě o něho a nikoho jiného. V rodině dodávají potřebu lásky dítěti zpravidla rodiče. Láska je v lidském životě podstatný faktor, každá lidská bytost potřebuje vyrůstat s pocitem, že ji někdo má rád a někomu na ni záleží. V dětském domově jsou rodiče zastupovány personálem. Z toho plyne, že v dětském domově je potřeba lásky šířena skrze pracovníky. Personál pracující přímo s dětmi by proto měl být speciálně vyškolen. Potřeba lásky může být dána dítěti i v podobě poskytnutí pozitivní zpětné vazby. O tom, kolik se dítěti dostane lásky rozhoduje personál, který v ústavu zaujímá podstatnou roli. Role pracovníků je však značně ztížena jejich nepoměrem na počet dětí. Matoušek (2005) píše, že v ústavní péči se vyskytují jevy, které jsou pro rodinné prostředí nepřirozené, jde například o soužití mnoha vrstevníků dohromady. V rodině se s tímto jevem až na výjimku dvojčat nelze shledat. Vrstevníci v ústavní péči mají nahradit sourozence. Děti se stávají spíše než kamarády rivaly, kteří touží pro sebe upoutat jakýmkoli způsobem pozornost a ostatní jsou pro ně konkurencí. Vrstevníků je v ústavu hodně, dítě už je nerozlišuje, ale faktem zůstává, že vrstevníci jsou dominantním zdrojem sociálních kontaktů. Znamená to tedy, že pracovník nemůže každému dítěti věnovat tak, jak by bylo potřebné a dochází k deprivaci (popsána v další kapitole). V dětském domově je i tento třetí stupeň hierarchie potřeb dle Maslowa částečně uspokojen, bohužel ne náležitě. Personálu je v ústavu nedostatek, a tak se každému dítěti nemůže dostat tolik lásky, kolik by bylo potřeba pro jeho optimální vývoj.

- **Potřeba uznání** – Maslow mluví o potřebě uznání jako o potřebě úcty, a to jak úcty k sobě, tak úcty ostatních lidí k nám, například oceněním, uznáním, prestiží, respektem. Pro klienty je potřeba uznání nenahraditelná nejen v období jejich pobytu, ale je pro ně potřebná i po opuštění dětského domova. Proto jsou vhodné dobré vztahy mezi komunitou, které mohou mladým lidem po odchodu z ústavní péče pomoci, například při hledání pracovního uplatnění. Matoušek (2005) uvádí, že předsudky a celkový postoj okolí se pochopitelně odráží i na sebehodnocení klientů a jejich následném vztahu ke společnosti. Negativní postoj lidí k nim většinou vzniká z neznalosti o jejich potřebách. Občané mívají předsudky vůči dětem z ústavu, protože je neznají. Pozitivní vztah s komunitou se může vytvářet vzájemnou spoluprací.
- **Potřeba seberealizace** – v případě naplnění předešlých potřeb, může být naplněna potřeba nejvyšší tj. seberealizace čili sebe-uskutečňování. Gillnerová a kol (2000) popisuje seberealizaci jako uplatnění vlastních možností člověka, tendenci rozvíjet se a uplatňovat ve směru, který člověku přináší uspokojení a naplnění jeho představ o sobě samém. Proto se zde zaměřuji, jak se mohou seberealizovat děti v dětském domově. Jedná se o zásadní otázku, protože jsme na vrcholu hierarchie uspokojování potřeb dle Maslowa. K rozvoji osobnosti dítěte jsou potřebné nejrůznější podněty a vždy záleží na každém jedinci, jak je schopen tyto podněty vnímat. Každé dítě je neopakovatelnou osobností a potřebuje k seberealizaci podněty zcela odlišné než ostatní děti. V ústavní péči je možno potřebu seberealizace rozvíjet například podporou osobních zájmů dítěte, různých her, dílen, různých kroužků. Ovšem otázkou zůstává, na kolik děti vnímají tyto činnosti pro sebe jako přínosné. Při řešení otázky seberealizace dětí záleží na možnostech ústavní péče, co může být dítěti k jeho rozvoji nabídnuto. V porovnání s rodinou, kde se dítě nachází v rozvojově odlišném prostředí, je pro dítě v ústavu podnětů k seberealizaci o poznání méně. V rodinném prostředí se dítěti dostává více možností k sebe-uskutečňování. Pobyt v hospitalizaci může možnost sebe-uskutečňování snížit. Dítě nemá motivaci projevit a rozvíjet svoji iniciativu, tudíž se stává pasivním poživitelem služeb a seberealizace a možnost se rozvíjet degraduje. Pokud jedince žije dlouhodobě v ústavu (tedy déle než jeden rok), vzniká závislosti na poskytovaných službách, která se nazývá hospitalismus. Matoušek (2005) ho definuje jako „stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní

„civilní“ život“. Dětem v dětském domově je zajištěn určitý servis, je jim vyžehleno, vypráno a umožněno čerpat z širšího spektra služeb. K hospitalismu dojde v momentě, kdy se na službách staly závislými. Služby se pro ně staly každodenním pohodlím v ústavní péči. Matoušek (2005) uvádí, že redukce nároků a omezování podnětů mají následný dopad na klienta (v našem případě děti). U dětí z dětského domova to znamená konkrétně neschopnost začlenit se do života po odchodu z důvodu plnoletosti. Dítě, které podlehl hospitalismu, se jeví po opuštění ústavu jako zmatené. Ocitlo se náhle v pro něj neznámém světě a je dezorientované. Není tak vyloučeno, že se vrátí do dřívějších vývojových stádií a začne vyhledávat substituční uspokojování potřeb.

Všechny výše uvedené potřeby nemohou být uspokojovány ani v sebelépe vedeném dětském domově, ovšem ani v mnohých rodinách, v nichž rodiče své děti zanedbávají, ponižují je, nebo je dokonce týrají. Vždy je prioritní dbát na blaho dítěte, aby se mohlo dostatečně rozvíjet, bylo dostatečně stimulováno a směřováno k osobnostnímu růstu.

3 DEPRIVACE

Dalším z mnoha rizik ústavní péče je deprivace. Je jí zde věnována samostatná kapitola z důvodu závažnosti této problematiky a potřeby se jí zabývat.

Významnou osobností, která se zabývala tématem dětských domovů a deprivací byl psycholog Zdeněk Matějček. Dětem z dětských domovů zasvětil celý svůj život, zabýval se i dětmi z náhradních rodin, dětmi z neideálního rodinného prostředí. Sledoval v odlišném prostředí vývoj dětí a přínos svého zkoumání ztvárnil ve filmu Děti bez lásky. Tento uvedený filmový dokument měl udělenou řadu ocenění i v zahraničí, dále přinesl změnu ve vnímání společnosti na rodinnou výchovu a ústavní výchovu.

S autorem Josefem Langmeierem začali používat pojem „psychická deprivace“, tím označovali stav trvání nedostatku a nízké míry saturování základní psychické potřeb. Následná absence citového pouta může být základem u dětí spojeným se vznikem problémům, které mohou být nenapravitelné. Popisovaný stav psychiky má příčinu v absenci lásky matky, spojeno často s negativním postojem k dítěti ze strany rodičů. V minulosti bylo prokázáno, že pobyt v ústavní péči před dovršením tří let věku dětského klienta má významný vliv na pozdější vývoj schopností v oblasti sociální, intelektu a komunikace. Lze shrnout, že jde o schopnosti, k jejichž rozvoji je nutná citová vazba dospělého s dítětem. (Langmeier a Matějček 2011).

V publikaci Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte vyzdvihuje Matějček (2005), dětskou potřebu stálého prostředí a citově kladného vztahu. Již v 7. měsíci věku dítěte dochází k prvním projevům úzkosti z opuštění, kdy počátek formulace započal v 5. měsíci věku dítěte. Jednou ze základních životních potřeb dětí je ochrana, nejčastěji ji představuje matka. Zdrojem ochrany a jistoty před cizím neznámým světem dle Matějčka stěží zajistí ve službě se střídající zdravotní personál v ústavu pro kojence. Kojenec který je v péči pečující osoby, která vykonává jen základní nezbytné úkony spojené s přebalováním a krmením, ale dále se mu již nevěnuje, tedy nemazlí se s ním, nemluví na něj, neprojevuje lásku, nepracuje s ním individuálně, takový jedinec ve svém vývoji zaostává.

Ottovo nakladatelství, (2010) uvádí, že slovo deprivace pochází z latinského výrazu *deprivare*, což znamená zbavení, snížení, ochuzení, potlačení něčeho.

Jandourek (2001:57) definuje deprivaci jako „stav nedostatku nebo strádání, který je dán nemožností uspokojit své potřeby“. Deprivace může být vnímána jedincem jako absolutní nebo jako relativní. Relativní je jedincem vnímána ve srovnání s druhými jako nepříznivá. Jandourek (2001) uvádí, že se jedná o subjektivně vnímané strádání neboli pocit nižšího sociálního postavení způsobeného tím, že jedinec porovnává svou situaci se situací druhých nebo se svou vlastní situací v minulosti. Dále autor píše, že relativní deprivace se pojí s referenční skupinou tzn. kolektivem, do kterého jedinec chce patřit a vztahuje se k němu. Kdežto deprivaci absolutní vnímají ti jedinci, kteří nedosahují ve společnosti svým sociálním statutem ani existenčního minima.

Základními psychickými potřebami uvádí Matějček (2005) následující potřeby:

- Stimulace – podněty, které jsou proměnlivé a také kvalitní, nabádají organismus k aktivitě, člověku nejbližší stimulace smyslová je pravidelný kontakt – tělesný, zrakový či řečový.
- Lásky – pečující osoba dítěti poskytuje citové bezpečí, čímž snižuje pocit úzkosti, k tomu je potřeba trvalého kladného vztahu. S postupujícím vývojem dítěte jsou důležité vztahy s vrstevníky, které jsou základem pro nalezení vlastního místa ve skupině.
- Potřeba otevřené budoucnosti – naděje spolu s životní perspektivou vedou ke kladnému prožívání života jedince, podporující aktivitu v životě člověka.
- Pozitivní identity – sebevědomí, sebeúcta, kladné přijetí sám sebe jsou podmínkou pozitivního zdravého vstupu do společnosti, s tím souvisí zvládnutí osvojení rolí ve společnosti, někde patřit, být přijímán.
- Smysluplného světa – tvoří-li podněty pravidelný řád, dochází u dítěte k učení, seznamuje se s různými strategiemi nebo postupy, získává nové zkušenosti, to vše tvoří podmínky základu učení. S příchodem do ústavu dochází ke změně prostředí, zejména sociálního, což následně vede k zastavení vývoje, dítě v důsledku traumatizace ztrácí dříve osvojené a chápané.

Nejdůležitějším vztahem mezi matkou a dítětem se zabývá teorie attachmentu neboli připoutání. Autorem teorie je John Bowlby. Teorie uvádí, že projevoování potřeb dítěte začíná

po porodu. Dítě reaguje pláčem na zimu, bolest, hlad. Citliví rodiče za krátký čas se naučí sledovat příčiny a naplňovat potřeby dítěte v souladu s jeho potřebami. Dítě reaguje na pocit naplnění potřeby, tedy uspokojení, které trvá do dalšího pocitu nedostatku. Dítě má osvojeno, že je v okolí osoba, která mu pomůže. Na základě péče se u dítěte rozvíjí důvěra k nejbližší osobě, vzniká pouto a dítě hledá skrze pečující osobu cestu k bezpečnému světu. Uvedené pouto označované jako připoutání je stěžejní. Následně vede ke vzniku pocitu jistoty, bezpečí, formování identity. Dítě vnímá svět jako bezpečné místo a pocit ho bude následovat celý život. Autor teorie zmiňuje odlišné vazby v závislosti na jiném chování pečující osoby. Patří sem:

- Dezorientovaná vazba – dochází k ní v situaci, kdy pečující osoba je pro dítě místem bezpečí a současně ohrožení. Vyskytuje se často v souvislosti se zneužíváním nebo týráním. U dítěte nastupuje projev dlouhodobé úzkosti a nezvládnutí orientace v chování svého blízkého okolí.
- Nejistá vazba - hovoří o situacích, kdy se matka k dítěti chovala odmítavě, čímž dítě naučila neprojevoval negativní emoce – křik, pláč.
- Úzkostně ambivalentní vazba – spojeno s nepředvídatelností matky, kdy následně dochází k silným negativním projevům dítěte.

Vágnerová (2014) uvádí projevy dětí, které nezažily pocit bezpečí ve vztahu k pečující osobě, často se u nich objevuje:

- Uzavřenost – typické udržování odstupů od lidí ve snaze vyhnout se bolesti, nejistota, mohou nastat situace kdy se uzavřenost přemění na hněv obrácený na sebe. Pokud se uvedené projeví u dítěte, je potřeba mu poskytnout sdělení lásky a pracovat na posílení sebevědomí.
- Reakce agresí – dochází k výskytu u jedinců, kteří se setkali se zanedbáváním, týráním. Nevědí, jak vyjádřit své emoce, jako jediný prostředek je u nich agrese. Objevuje se u nich pocit méněcennosti a nabývají pocitu, že nikdy nebudou dobré. Tyto děti potřebují velké množství fyzické pozornosti, vytrvalost při odmítání pozornosti. Pozitivní reakce u dětí přicházejí za dlouhou dobu.

- Lhaní – k výskytu často dochází v chaotickém prostředí. Může jít o způsob sebeobrany jak uniknout trestu nebo případným sankcím.
- Krádeže – jde o často se vyskytující reakci na nepříznivé rodinné zázemí.
- Rozvoj sebevědomí – často dochází ke zpoždění. Děti si mohou plést skutečný život s představou, po které dlouhodobě touží. Ukončit lhaní by mělo spočívat ve vzniku nového prostředí pro dítě, které bude přívětivé, zde by se dítě mělo naučit pravdomluvnosti a mít to spojené s bezpečím.
- Neschopnost přímého pohledu – pokud jedinec nedokáže navázat oční kontakt, může to ukazovat na to, že dítě nevěří světu. Lze dovést, že dítě má zkušenost se špatným zacházením a tím se naučilo vyhýbat důvěře.

Matějček (2005) uvádí, že deprivaci lze členit do několika kategorií, a to na deprivaci:

- Biologickou – lidé strádají zbavením přístupu k vyvážené potravě, biologicky jsou poškozováni nedostatečným příjmem tekutin, vitamínů, tepla, hygieny, nedostupnosti zdravotní péče, nedostupností léků.
- Motorickou – lidé strádají nemožností cestovat, trpí nedostatkem soukromí a prostoru.
- Senzorickou – lidé strádají nedostatkem smyslových zážitků.
- Sociální - ztráta kontaktů s blízkými, ztráta zaměstnání, bydliště, lidé strádají ztracením sociální identity.
- Citová – neuspokojená potřeba dotyků, přátelství, lásky a jistoty.

Výslednicí všech těchto deprivací je deprivace psychická. Výše uvedený autor píše, že psychickou deprivací se rozumí nedostatek sociálních a smyslových podnětů, uspokojujících potřebu jistoty, bezpečí, lásky a potřeby nebýt sám. Při čemž přiměřené uspokojení potřeb dle Maslowa je důležitou podmínkou normálního psychického prožívání.

Matějček (2005) říká, že psychická deprivace způsobená ústavní výchovou způsobuje trvalé následky v několika oblastech, kterými jsou defekt pojmového abstraktního

myšlení, nedostatek normálního útlumu (hyperaktivita), agresivita, emoční nezralost a opoždění v sociálním vyspívání.

„Psychická deprivace nemůže zrušit, zničit, vymazat to, co je dáno geneticky, ale potlačuje, oslabuje, utlumuje to, co se dále děje výchovou – brání aby ony projektivní resistentní síly přijaly svou funkci a dostatečně ji rozvinuly“. (Matějček, 2005:216).

Nyní k otázce dopadu deprivace na děti, které vyrůstají v ústavní péči a zaměřuji se na vývojovou etapu dospívání, na niž demonstruji pomoci poznatků autorit následky ústavní péče a taktéž uvádím odchylky od dětí, které vyrůstají v rodinném prostředí.

Matějček (2005) k období dospívání píše, že chování dospívajících jedinců v ústavní péči neodpovídá jejich věku, chovají se jako děti předškolní, čili nevyspěle a primitivně. Taktéž zdůrazňuje, že se opoždění nevyrovná později v podnětnějším prostředí pod dohledem sociální péče a často ani pod dohledem speciálně psychické terapie a končí na primitivní úrovni emočního chování.

Matějček (2005) rozebírá následek psychické deprivace na jednotlivá pohlaví. Uvádí, že následky se projevují více na mužích než na ženách. Muži z ústavní výchovy jsou častěji vedeni v rejstříku trestů, nevstupují do svazku manželského a nejsou spokojeni se svým životem. Ženy z ústavní výchovy vstupují do manželství a mívají vlastní děti. Což je možné přisoudit tomu, že jako vychovatelé v dětských výchovných ústavech se stále častěji objevují ženy. Ke správné identifikaci pohlaví a správnému rozvoji dítěte je vzor stejného pohlaví nezbytný i pro dozrání rodičovské role. Možným důvodem, proč tedy chlapci obtížněji zakládají rodiny je nepochybně i nedostatek rodičovského mužského vzoru, či jeho úplná absence. Také píše, že chlapci, kteří bez mužského vzoru, mají představu, že vztahy v rodině nejsou stálé a zaměřují se na krátkodobé sexuální vztahy. Dívky bez mužského vzoru mají představu, že role otce v rodině není významná a otec se o děti nestará.

3.1 Reakce dětí na přechod z jednoho ústavu do druhého

Matějček (2005) se kromě jiného také zabývá otázkou přeřazování dětí mezi jednotlivými ústavu. Ústavní kariéra dětí může začít už v kojeneckém ústavu, odkud je dítě přeřazeno do dětského domova pro batolata, dále pak do předškolního dětského domova a do dětského domova se školou. Reakce dětí na přechod z jednoho ústavu do jiného ústavu je odlišná. Přirozenou reakcí může být logicky i agresivita vůči ostatním dětem v ústavu, protože jsou

konkurencí a snižují pozornost. Některé děti reagují na příchod do dětského domova apatií a jeví se jako tupé vůči veškerému dění v ústavu. V relativně krátkém časovém životním období je dítě nuceno měnit prostředí, nacházet si nové kamarády, protože jsou zpřetřhány všechny doposud vytvořené vazby a taktéž si dítě musí zvyknout na nový personál. Častá změna prostředí snižuje šance jedince na vytvoření hlubšího citového vztahu, čímž dochází k deprivaci a stagnaci dítěte. Děti se začnou ve vývoji jevit zpomaleně oproti vrstevníkům, kteří vyrůstají v přirozeném rodinném prostředí. Ve skutečnosti ono zdánlivé zpomalení se ve vývoji je forma protestu, kterou dítě dává najevo, že něco není v pořádku. Reakci na přechod mezi domovy může být také úbytek na váze, zvýšená teplota, nové zlozvyky, změna nálady (mrzutost, ustrašenost, odmítání kontaktu). Dítě většinou odmítá hračky a je třeba s ním pracovat po malých krůčcích a získávat si jeho důvěru postupně. Pro malé dítě je náročné zvyknout si na nový režim, nové kamarády a vychovatele v novém výchovném zařízení, vybudovat si důvěru v nové lidi. Existují také děti, kterým takové změny nevadí. Záleží na každém z nich, každé prožívá změny a přizpůsobuje se něčemu a někomu cizímu odlišně.

Dále Matějček (2005) uvádí některé zásady, jako cesty řešení.

- 1) První zásadou je respektování s větším pochopením a uvědoměním základní potřeby dítěte. Autor mezi tyto potřeby řadí závislost na milované osobě. V ústavu se pak jedná o závislost na prvních vychovatelích. Zdůrazňuje důležitost pocitu jistoty, lásky a potřebnosti osoby, která tyto pocity může dítěti předat.
- 2) Jako druhá zásada je uvedena nutnost dostupnosti přiměřených citových a smyslových podnětů, a to od dětství až do dospělosti, aby se dítě mohlo správně rozvíjet. Tyto podněty nesmí ovšem být jednostranně zaměřeny či jednostranně rozvíjeny. Je třeba si uvědomit, že dítěti by měly být podány informace komplexně, protože dítě používá při poznávání vždy více smyslů najednou. Každý podnět musí mít význam, aby je mohlo začlenit do struktury poznatků. Matějček (2005:178) „Dítěti je třeba volného projevu, spontánnosti, prostředí životně přirozeného, ale i životně podnětného – skleníkové umělé prostředí, přistřižené jen na dětskou míru, nemůže tedy nikdy plně vyhovovat. Stejně tak suché knižní praktiky, byť jakkoliv odborně schválené, nenahradí motivační účinnost základního citového postoje těch, kdo mají dítě rádi“.
- 3) Třetí zásadou je uvedeno nové hodnocení významu rodiny pro vývoj dítěte. Rodina je uvedena jako základ výchovy a ostatní výchovná zařízení jako pomocná. Rodina

je zmiňována jako nenahraditelná výchovná instituce a nikdo jiný než rodina není schopen uspokojit potřeby dítěte, jako je citově vřelý zájem, trvalá péče jedné osoby, dynamické a přitom jednostranné prostředí po celé dětství, jež dává pocit domova.

- 4) Čtvrtou zásadou či složkou je uvedeno hodnocení individuálních rozdílů ve vývoji dětí za deprivčních podmínek. Zahrnuty jsou tam zejména malé děti, které jsou vystavovány náročným situacím. Uvádí se nezastupitelnost rodiny a potřebnost umisťovat děti z ústavů do rodin velice brzy. Zmírňuje se tak dopad deprivace na dítě v dospělosti.
- 5) Pátou zásadou je uvedena potřeba základního souladu v tendencích vyvíjejících se společností a vyvíjejícího se dítěte. Jedná se o respektování práv a potřeb dítěte za podmínek společnosti a nacházení prostředků, jak jejich potřeby uspokojit.

4 PROBLEMATIKA MLADÝCH LIDÍ, KTEŘÍ OPUSTILI DĚTSKÝ DOMOV A MOŽNOSTI POMOCI ZE STRANY SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Projekt dům na půli cesty (2003), po dovršení osmnácti let a dokončení profesní přípravy je klientovi ukončen pobyt v dětském domově. Klient se loučí s kamarády, ztrácí jistoty ústavu, je vržen do světa, kde je předpokládána samostatnost a zodpovědnost. Tito mladí lidé mají však jinou startovací pozici než jejich vrstevníci, kteří vyrůstají v rodinném prostředí. Většina mladých lidí, kteří se ocitnou na této křižovatce života, se obrací na své biologické rodiče s žádostí o přístřeší s nadějí, že se jim dostane porozumění. Hledají lidi, kteří mají podobnou zkušenost jako oni a doufají, že jim někdo poradí, jak danou situaci řešit. Při odchodu z ústavní péče se dostávají do nové životní situace, musí se začít starat sami o sebe, v čemž spočívá rozdíl, neboť v ústavu o ně bylo vždy postaráno. Je po nich vyžadována integrace do většinové společnosti, aby s ní splynuly a podíleli se na vytváření jejich hodnot. Je důležité, aby mladý člověk našel své místo ve společnosti a věděl, co může od společnosti očekávat a co společnost očekává od něj, zde se projevuje zejména potřeba sounáležitosti.

Kovařík (2004) píše že mladí lidé po opuštění dětského domova z důvodu zletilosti jsou znenadání odkázáni pouze sami na sebe, za vše si zodpovídají sami. Potýkají se s mnoha závažnými problémy, jsou sociálně nepřipraveni, nemají trvalejší, hlubší interpersonální vztahy. Jsou bez sociálních jistot a trvalého zázemí. Mají problém najít a udržet si pracovní místo, podléhají socio-patogenním vlivům, mají sklony k impulsivnímu jednání, postrádají motivaci k získání další kvalifikace, vyznačují se nízkým sebehodnocením a sebedůvěrou. Po opuštění ústavní péče se dostávají do prostředí, které je pro ně neznámé, složité a těžko se v něm orientují. Nároky samostatného života nezvládají a nedovedou se začlenit.

Největším problémem mladých lidí, kteří opouští dětské domovy, je neschopnost hospodařit s penězi. Neznají hodnotu peněz, jsou schopni celou výplatu utratit za dva dny a zbytek měsíce živořit na dluh. To, že neumí hospodařit s penězi v sobě pro praktický život ukrývá další rizika, jsou jimi pravidelná platba nájemného, platba inkasa, všechny peníze jsou utraceny po výplatě, jsou popláceny dluhy z dřívějšího a na nájemné nezbylo. Čerstvě dospělí jedinci si myslí, že nemají zodpovědnost za svoje činy. Neumějí požádat kompetentní orgány o pomoc. (Projekt Dům na půli cesty, 2003).

4.1 Jak může sociální pracovník pomoci mladým lidem, kteří opouští dětský domov?

Kovařík (2004) je možné říci, že sociální pracovník je stěžejní osobou u klientů, kteří po dosažení zletilosti jsou nuceni opustit dětský domov.

Jak uvádí Matoušek (2008) základním předpokladem pro výkon profese sociálního pracovníka je empatie. Empatie má spojitost s nasloucháním, porozuměním i neverbálnímu sdělení klienta včetně jeho chování. Mezilidské vztahy jsou jádrem sociální práce, proto je nezbytná práce na zdokonalování umění komunikace. Komunikační proces neobsahuje jen slova, patří do něho i umět poslouchat sdělení. (Thompson 2009).

Povinností ředitele dětského domova je informovat příslušný obecní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to nejméně šest měsíců před jeho odchodem.

Projekt Dům na půli cesty (2003) v období, kdy mladý člověk musí opustit dětský domov z důvodu plnoletosti, by ho měl pověřený sociální pracovník kontaktovat a společně s ním vytvořit plán postupných kroků souvisejících s jeho odchodem z dětského domova. Představy mladých lidí o životě, který strávili dlouhou dobu v ústavní péči, bývají zkreslené a potřebují v začátcích pomoc. Sociální pracovník by měl být podporou pro klienta, který opustil ústav a prochází životním mezníkem. Jeho úloha spočívá v provázení klienta na jeho nové životní cestě, při rozhodování, pomoci klientům na úřadech. Děti po opuštění dětského domova potřebují v začátcích svého průvodce, který jim poradí a pomůže, naučí je řešit nesnáze a pomůže jim vždy, když mají problém. Sociální pracovník tak může mladým lidem pomoci například se zprostředkováním vhodného bydlení, při vyřizování dávek apod.

Hlavní role sociálního pracovníka spočívá v:

- Doprovázení - sociální pracovník doprovází klienta formou přátelského vztahu, pomáhá mu zvládat každodenní problémy, začlenit se do běžného života. Pracovník (asistent) se stává partnerem, kterému je možno se svěřit se svými starostmi, problémy, ale i radostmi.
- Poradenství – zde může sociální pracovník klientovi také pomoci. Sociální pracovník nabízí klientovi rady, návody, nápady a náměty, jak lze situace řešit, klient nemusí vše akceptovat. Jedná se o pomoc při kontaktování dalších institucí, volbě a zajišťování zaměstnání apod.

- Terapie – další možností pomoci sociálního pracovníka klientovi, terapie je realizována v rámci odborného poradenství. Jde o formu pomoci, kdy klienti jsou schopni s odborným vedením pracovníků najít příčinu svých problémů či neúspěchů a jsou směřováni k tomu, aby se s problémy konfrontovali, uměli vytyčit cíle a tyto cíle postupně uskutečňovali. Základem spolupráce je ovšem dobrovolnost klienta a motivace řešit svoji situaci.

V domě na půli cesty, který je blíže popsán níže, má sociální pracovník svoji specifickou funkci, která po praktické stránce zahrnuje rozsáhlou škálu činností, ale i přesto jeho nejdůležitějším úkolem je práce s klienty. Při této práci nezáleží jen na odborné způsobilosti sociálního pracovníka, ale zejména na jeho osobnosti a schopnosti pružně a rychle řešit problémy. Adaptabilita klientů v domě na půli cesty je také ovlivněna přístupem celého pracovního kolektivu, který se podílí na spoluvytváření místního prostředí.

Pro názornou představu o činnosti sociálního pracovníka jsou níže konkrétně uvedeny jeho povinnosti o domě na půli cesty.

Mezi zákonem 108/2006 Sb., O sociálních službách, předepsané činnosti sociálního pracovníka patří jednak přijímání a ubytovávání nových klientů, provádění sociální terapie, která spočívá především v přiměřené sociální kontrole, a pozitivním posilování klienta. Provádění nácviku sociálních dovedností s klienty, kontroly plnění povinností či dodržování pravidel a navrhování sankcí za jejich porušení. Poskytování sociálního, psychologického a právního poradenství. Sociální pracovník také spolupracuje s osobami a institucemi, které na potenciální klienty upozorňují (kurátoři, dětské domovy, výchovné ústavy). Doprovází klienty na jednání, pomáhá jim při vyplňování žádostí a formulářů, při zprostředkování kontaktu se státními i nestátními institucemi. Provádí sociální depistáž, zajišťování informací a podkladů pro sociální práci. Měl by se podílet na akcích domu na půli cesty, zvyšovat si odbornou kvalifikaci. Sociální pracovník zodpovídá za administrativu, poskytuje sociální pomoc, zpracovává písemné podklady pro účast na jednání v zájmu klientů

4.2 Jaké jsou možnosti řešení bytové situace mladých lidí, kteří opouští dětský domov?

Kovařík (2004) píše že, dětský domov poskytuje klientům útočiště až do jejich plnoletosti, tedy do osmnácti let, v případě že se jedná o jedince, který se soustavně připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený, může se zařízením po dohodě uzavřít smlouvu a setrvat

zde nejdéle však do 26 let. V takovém případě může zařízení mladému člověku zajistit samostatné bydlení v prostorách zařízení.

Poté je mladý člověk postaven do života jako samostatná bytost. Z tohoto důvodu se zmiňují o možnostech bydlení, které se mladým lidem po opuštění dětského domova nabízejí.

Dům na půli cesty je jednou z možností, kam se mohou mladí lidé obrátit a kde jim bude nabídnuta pomoc. Jedná se o zařízení poskytující přechodný pobyt chlapcům i dívkám, kteří po dosažení plnoletosti odcházejí z dětských domovů, výchovných ústavů či pěstounských rodin. Je určeno mladým lidem, kteří se ocitli na významné životní křižovatce, opustili prostředí, ve kterém doposud žili a nemají prostředky k tomu, aby se sami postavili do života. Mladí lidé žádají o místo v domě na půli cesty prostřednictvím sociálního pracovníka. Klientem se může stát každý, kdo se ocitl v tíživé situaci, nemá kde bydlet a je ve věku mezi osmnácti až dvaceti šesti lety. Obyvateli nejsou jenom mladí lidé, kteří po dovršení zletilosti odešli z dětského domova, klienty mohou být i děti z ústavu s lehčím mentálním postižením, děti z výchovného ústavu, z pěstounských rodin.

Nejprve je nutné podat přihlášku, která musí obsahovat základní náležitosti jako jsou jméno, příjmení, datum narození, z jakého zařízení klient přichází, trvalý pobyt, kontakt na klienta a jeho sociálního pracovníka, kdy a proč chce klient nastoupit, v čem se chce zdokonalit, co klient od domu na půli cesty očekává a stručný popis jeho nynější životní situace. Po vyplnění přihlášky, následuje vstupní pohovor s psychologem, poté se domlouvá termín nástupu. Asi po týdenním pobytu je s klientem vypracován plán růstu, v němž se klient stanoví osobní cíle, kterých by chtěl v průběhu pobytu dosáhnout. Smlouva se s klienty uzavírá na dobu jednoho roku, ale to neznamená, že klient v domě na půli cesty musí být celý rok, nebo že je po roce vyhozen. Klient zde může být po celou dobu, dokud si nenajde vhodné bydlení. Pobyt se prodlužuje uzavřením další nájemní smlouvy. V momentě, kdy se mladý člověk stane klientem je povinen dodržovat domovní řád. V rámci individuálního plánu, který je sepsán s příslušným sociálním pracovníkem, je uplatněn nácvik praktických dovedností, kdy se klient podle svých zájmů učí vařit, šít, pracovat s počítačem, práci s náradím. Cílem nácviku je, aby klient zvládnul takové dovednosti, které uplatní po opuštění domu na půli cesty.

V průběhu pobytu klienti spolupracují s asistenty na vypracování plánu osobního rozvoje. Každý obyvatel má přiděleného jednoho osobního asistenta, který v rámci plánu pomáhá klientovi vytvářet si krátkodobé cíle a poté je plnit. Asistence je poskytována podle potřeb

klienta. Asistenti podporují soběstačnost klientů, pomáhají jim s využíváním volného času a s vytvářením sociálních kontaktů.

Cílem domu na půli cesty je zapojení klienta do běžného života ve společnosti. Je mu nabídnuta pomoc při řešení osobních a rodinných problémů, při zajištění osobní stability, pomoc s orientací ve společnosti, tréninku sociálních dovedností, trénink odpovědnosti, zprostředkování odborné pomoci v oblasti psychoterapie, lékařských služeb, speciální poradenství, pomoc při vstupu na trh práce. Spolupráce je založena na individuálních potřebách klienta a obsahuje psychosociální rehabilitační program, navázání psychotherapeutického vztahu s klientem, porozumění jeho motivaci, práce se selháním, dlouhodobé plánování v otázkách bydlení, doprovázení klienta. Dále se tu učí klient vařit, pečovat o dům, dostává se mu zde zážitkových programů jako jsou společně plánované výlety, rozšiřuje si zde své zájmy a svoji osobnost.

Klienti zde mají svá práva, ale i povinnosti. Mezi jejich povinnosti se řadí platit měsíční nájemné, probírat na pravidelných schůzkách pokroky z individuálního plánu, podílet se na chodu domu, vykonávat pravidelně práci pro dům. Mezi práva může patřit také právo požádat sociální pracovníci o radu.

V domě na půli cesty jsou též nabízeny služby, které mohou využít v širším kontextu. Jedná se o nácvik sociálních dovedností v rámci individuálního plánu, doprovázení sociálním asistentem, pomoc při zajištění bydlení a zaměstnání.

Před ukončením poskytované služby proběhne závěrečná schůzka, na které se zhodnotí pobyt uživatele. A následně vedoucí domu vypracuje závěrečnou zprávu.

Významný prostor jsem v teoretické části věnovala možnostem pomoci v domě na půli cesty z důvodu nejvyšší pravděpodobnosti jejího využití pro mladé lidi, kteří po dovršení zletilosti opustili dětský domov. Je potřebné brát v potaz, že tito, mladí lidé mají za sebou nejrůznější minulost. Jsou zmateni, protože se ocitli v nové situaci, se kterou se předtím nesetkali. To, že se ocitnou v domě na půli cesty je jejich svobodná volba a touha poprat se životem.

Jiné možnosti řešení bytové situace mladých lidí, kteří opustili dětský domov. Mladí lidé mohou hledat řešení přechodného ubytování v azylových domech, na ubytovnách, případně se mohou obrátit na Armádu spásy či chráněné bydlení.

V další části práce – praktická část, se snažím některé úvahy dokreslit pomocí výzkumné techniky dotazníků, otázek, a následné kvantitativně pojaté analýzy získaných dat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

V rámci této kapitoly bychom chtěli popsat čtenářům praktickou část diplomové práce.

Pro realizaci výzkumného šetření jsme zvolili kvantitativní výzkumný přístup, z důvodu toho, že chceme zahrnout do výzkumu oslovením větší množství respondentů. Výzkumným nástrojem pro získání dat byl sestaven a použit dotazník. (Gavora, 2000, s. 99) píše, že jde o „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“

Další příčina volby uvedené metody je dle autora Gavory (2000) že zajišťuje nestrannost pohledu, jelikož si osoba provádějící výzkum drží odstup od zkoumaných jevů.

Cílem bylo zmapovat, jakou představu o budoucnosti v oblasti bydlení a pracovního uplatnění mají klienti dětského domova opouštějící zařízení z důvodu zletilosti.

V rámci této kapitoly se dále věnujeme výzkumnému problému, výzkumným otázkám a cílům. Poté popisujeme výzkumný soubor, metodu sběru dat, analýzu dat a interpretaci výzkumem získaných dat.

5.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém byl zaměřený na budoucnost v oblasti bydlení a pracovního uplatnění klientů dětského domova po ukončení pobytu z důvodu zletilosti. Klienti mají povinnost po ukončení přípravy na budoucí povolání nebo dovršením zletilosti opustit zařízení. Toto období je pro všechny klienty jistě náročné, situace spojená s opuštěním dětského domova je celkově pro mnohé složitá. Převládá obava, že tento neutěšený stav může být spojený s negativními dopady, které mohou ovlivnit nejen pouze klienty zařízení, ale i případně jejich potomky. Stěžejním problémem s dlouhodobým trváním je v rámci sociálního fungování proces adaptace klientů na běžný život mimo zařízení, následná integrace do běžného života bez případných problémů a udržitelné fungování v něm bez překážek a možných nesnází. Tito lidé často z objektivních důvodů nezvládají nastalou situaci, a proto je vhodné je podporovat a pomáhat s přechodem do společnosti.

Také nás zajímalo, zda se výzkumným tématem již někdo v minulosti zabýval. Na webu neziskové organizace Mimodomov (2020) jsme našli průzkum s názvem Integrace dětí z dětských domovů do společnosti, který obsahuje představy a pochybnosti jedinců opouštějících dětský domov. V minulosti nebyl proveden podobný výzkum. Až v roce 2015 výše uvedená nezisková organizace se zaměřila na průzkum, který jako zakázku provedla agentura Ipsos.

Provedený průzkum poukázal na často se vyskytující obavy z budoucnosti u osob čerstvě zletilých a opouštějících dětský domov. Z výsledku výzkumného šetření provedeného v roce 2015 výše uvedenou agenturou, vyplynulo, že převládal strach z nalezení práce (29%). Druhou nejčastější pochybností (19%) obsadilo získání bydlení, následovala obava z ekonomických potíží a dluhů (15%), menší procento získaly obavy spojené se změnami (13%), dále se objevila obava spojená se samotou, ztrátou kamarádů. Provedený výzkum se také věnoval otázce potřeb, respektive jaké potřeby nastaly u klientů, když opustili dětský domov. Převažovala potřeba bydlení s 93%, v závěsu s 89% se objevilo zajištění práce, celým 81% dotazovaným scházely finanční prostředky, stejně tak 81% zmínilo potřebu předem plánovat odchod, velké procento 78% uvedlo potřebu v jednání s úřady. K dalším často se vyskytujícím tématům patřily vztahy, svoboda, dokonce se objevila zmíněná potřeba s poskytnutím informací o dostupném bydlení, jako poslední byli zmíněny absentující dovednosti potřebné pro každodenní život.

5.2 Výzkumné otázky a cíle

Hlavní výzkumná otázka: Jakou představu o budoucnosti v oblasti bydlení a pracovního uplatnění mají klienti dětského domova na prahu zletilosti po ukončení pobytu v zařízení?

Díličí výzkumné otázky:

- 1) Zda si klienti dětského domova kladou konkrétní cíle ve vztahu k budoucímu vzdělávání?
- 2) Zda si klienti dětského domova kladou konkrétní cíle ve vztahu k budoucí profesi?
- 3) Zda si klienti dětského domova kladou konkrétní cíle ve vztahu k možnostem ubytování?
- 4) Zda si klienti dětského domova kladou konkrétní cíle ve vztahu k finančnímu zabezpečení?
- 5) Zda a jaké obavy mají klienti z nového života mimo dětský domov?
- 6) Zda jsou klienti informováni o možnostech pomoci ze strany sociálních pracovníků při řešení výše uvedených cílů?

Hlavní výzkumný cíl

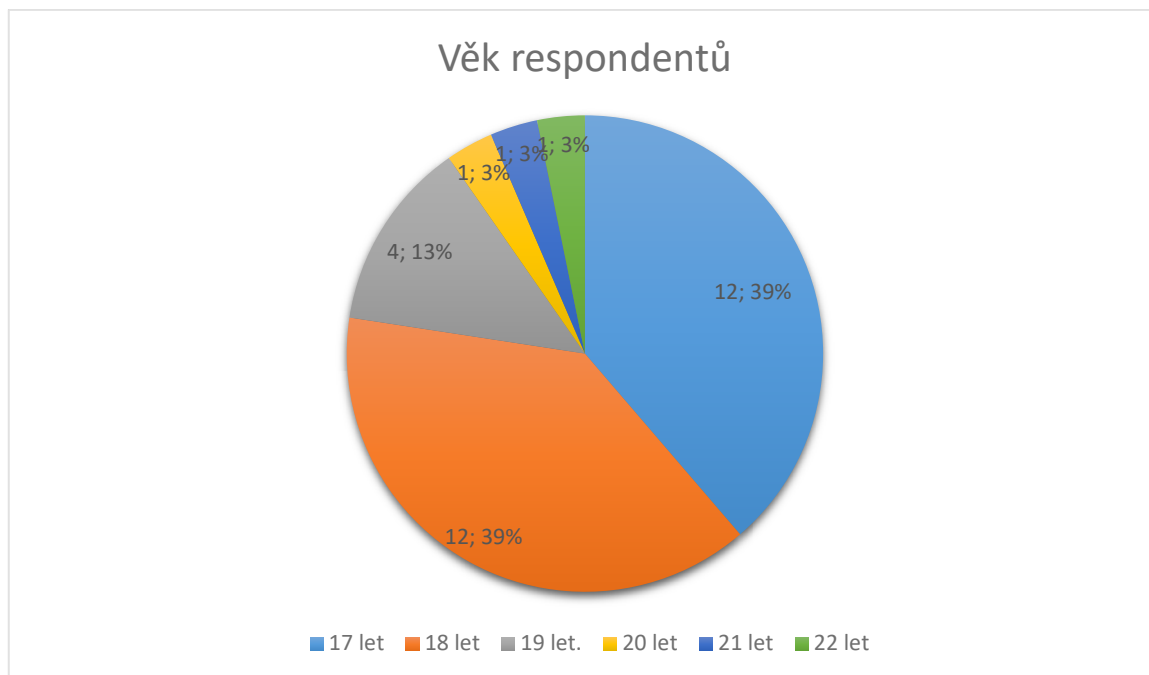
Hlavním výzkumným cílem chceme zjistit představy o budoucnosti, zda jsou klienti opouštějící dětský domov informováni o možnostech pomoci ze strany sociálních pracovníků při řešení problémů klientů z hlediska vzdělávání, pracovního uplatnění, zvládnutí finanční situace a bydlení.

Dílčí cíle

- 1) Zjistit, zda klientům dětského domova ve věkové skupině na prahu zletilosti, záleží na dokončení školy, případně zda chtějí ve studiu pokračovat.
- 2) Zjistit jaké jsou jejich představy o pracovním uplatnění po odchodu z dětského domova?
- 3) Zjistit jaké představy mají o možnostech bydlení.
- 4) Zjistit, jaké je jejich mínění o celkovém zvládnutí jejich finanční situace.
- 5) Zjistit, zda a jaké obavy mají spojené s novým životem mimo dětský domov.
- 6) Zjistit, informovanost klientů dětského domova o možnosti využití pomoci sociálních pracovníků při řešení nepříznivé životní situace, se kterou se mohou po odchodu ze zařízení setkat.

5.3 Výzkumný soubor

Při provádění výzkumného šetření jsme vybrali klienty dětských domovů na území města Brna, kteří jsou věkově blízko ke zletilosti, nebo případně i klienty po dosažení zletilosti, kteří se v zařízení nadále připravují denním vzděláváním na výkon budoucího povolání. Byli jsme závislí na skutečné přítomnosti respondentů v zařízení, proto se kvantitativního šetření zúčastnilo 31 klientů. Na počátku dotazníku byla demografická otázka zkoumající věk respondentů. Pro představu jsme utvořili graf.

GRAF 1 věk

Tabulka 1 Přehled věkového složení respondentů

Věk respondenta	Absolutní četnost-počet respondentů – celkem 31	Relativní četnost-procenta
17 let	12	39 %
18 let	12	39 %
19 let	4	13 %
20 let	1	3 %
21 let	1	3 %
22 let	1	3 %

- Položka v dotazníku č.1

5.4 Problémy a rizika výzkumu

Největší problém spatřujeme při provádění samotného dotazníkového šetření v dětských domovech. Setkali jsme se s tím, že někteří respondenti sice zvládají přečíst písemné tištěné zadání, ale nejsou schopni porozumět čtenému textu ani při opětovném čtení stejného textu. Z tohoto důvodu jsme se snažili šetření provést postupně v malých početních skupinkách,

tak aby v případě potřeby jsem mohla já jako přítomná studentka v roli výzkumnice nebo pracovník zařízení, klientovi individuálně pomoci s porozuměním zadání otázky, případně se na stejnou věc zeptat jinak. Snažili jsme se o navození a udržení přátelské atmosféry, ale i přes veškerou snahu bylo patrné, že někteří respondenti měli problém zaměřit pozornost a soustředit se na předkládaný dotazník. Dále někteří klienti dětského domova alespoň z počátku měli problém brát realizaci výzkumného šetření vážně. Vyvinuli jsme nemalé úsilí, aby se klienti v roli respondentů cítili pozitivně a nezískali pocit, že je za případnou špatnou reakci budeme odsuzovat. Aby se klienti mohli dotazníku co nejlépe věnovat, vymezili jsme na jeho vyplnění časový prostor jedné hodiny, otázky jsme tvořili spíše stručné.

5.5 Metoda sběru dat – dotazník

Pro kvantitativně zaměřený výzkum jsme zvolili postup pomoci šetření s využitím dotazníku. Forma výsledného dotazníku byla písemná, klientům v roli respondentů, předložen dotazník v papírové podobě. Obsahoval 30 uzavřených otázek a jeho vyplnění bylo anonymní. Forma provedení otázek měla podobu posuzovacích škál. Respondenti měli na výběr z pěti možností případných odpovědí. Otázky směřovaly do oblasti pracovního uplatnění, založení rodiny, materiální zajištění bydlení a živobytí, dokončení vzdělání, vztahy. Na základě předchozí domluvy a souhlasu vedení zařízení jsme v únoru 2023, tedy v době, kdy nám vedení umožnilo setkání s co největším počtem respondentů v zařízení, realizovali výzkumné šetření. Před zahájením práce s dotazníkem jsme respondentům sdělili, z jakých důvodů šetření realizujeme a stejně tak jsme podali sdělení, jak postupovat při vyplnění dotazníku. Po celou dobu jsem byla respondentům k dispozici pro případ, že by někdo chtěl nějakou položku blíže popsat. Původně jsme plánovali poskytnout časový limit půl hodiny, kdy nás paní asistentka upozornila, že více času bude pro obsáhlý dotazník vhodnější. Návratnost byla plná a všichni účastníci výzkumu zodpověděli celý rozsah dotazníku.

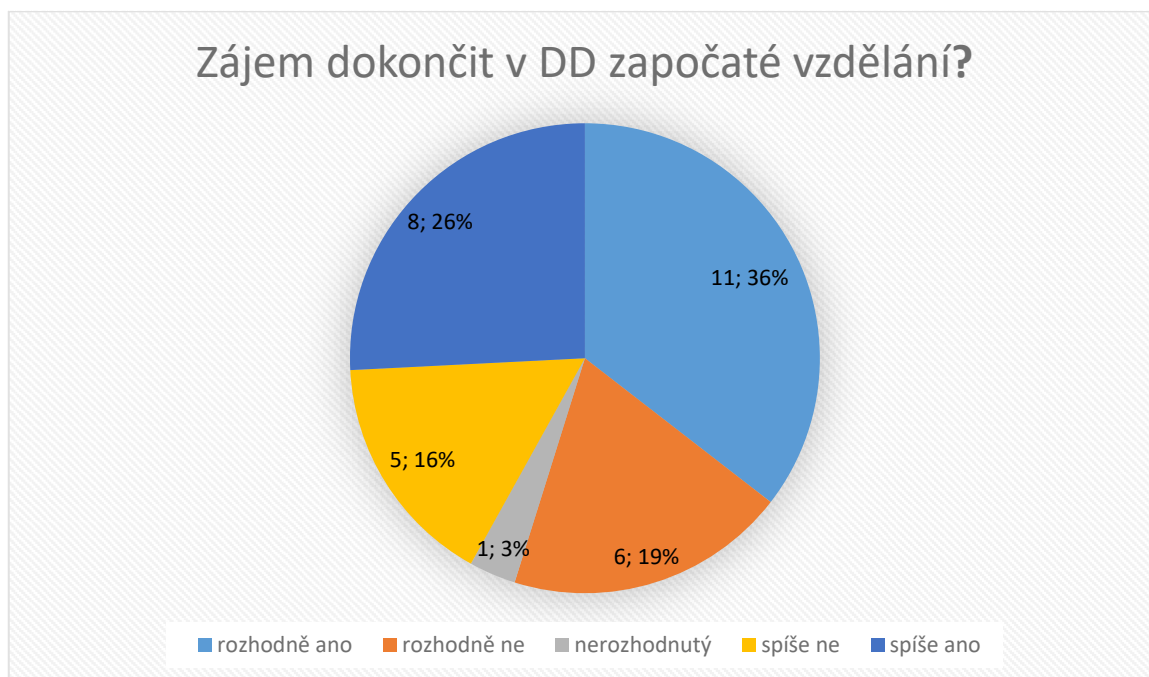
5.6 Výsledky kvantitativního výzkumu

Závěry kvantitativně zaměřeného šetření byly ztvárněny do podoby grafů, které jsou ukazatelem relativní četnosti. Z výše uvedeného připomínáme, že předložený dotazník nám vyplnilo 31 klientů, a to v plném rozsahu zadání.

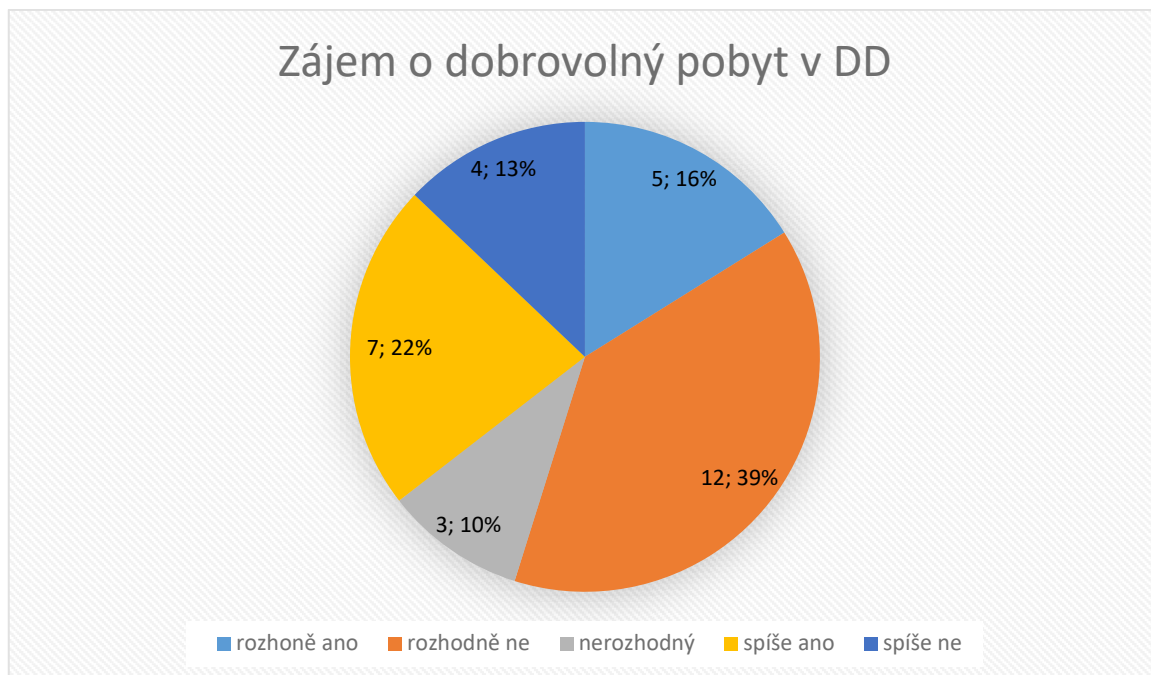
Kvalifikace

Ke zkoumání vzdělanostních ambicí klientů dětského domova byly do dotazníku zařazeny dvě otázky, první zkoumala existenci zájmu řádně dostudovat započaté studium, druhá otázka směřovala s případným pokračujícím studiem spojený prodloužený pobyt v zařízení.

Z níže položeného grafu, do kterého byly zaneseny výsledky odpovědí z dotazníku, plyne, že převažuje odpověď spíše ano se 36%, v těsném závěsu je odpověď rozhodně ano s 26%, na základě těchto pozitivních zjištění lze konstatovat, že mezi respondenty převažuje motivace na dokončení započatého studia. Poté následovalo zjištění, co se týká případného dobrovolného pobytu v zařízení v souvislosti s pokračujícím prezenčním studiem, že zde převažuje negativní odpověď, kdy 39% uvedlo rozhodně ne, následovala odpověď 16% spíše ne, což v součtu převyšuje polovinu celkového počtu respondentů.

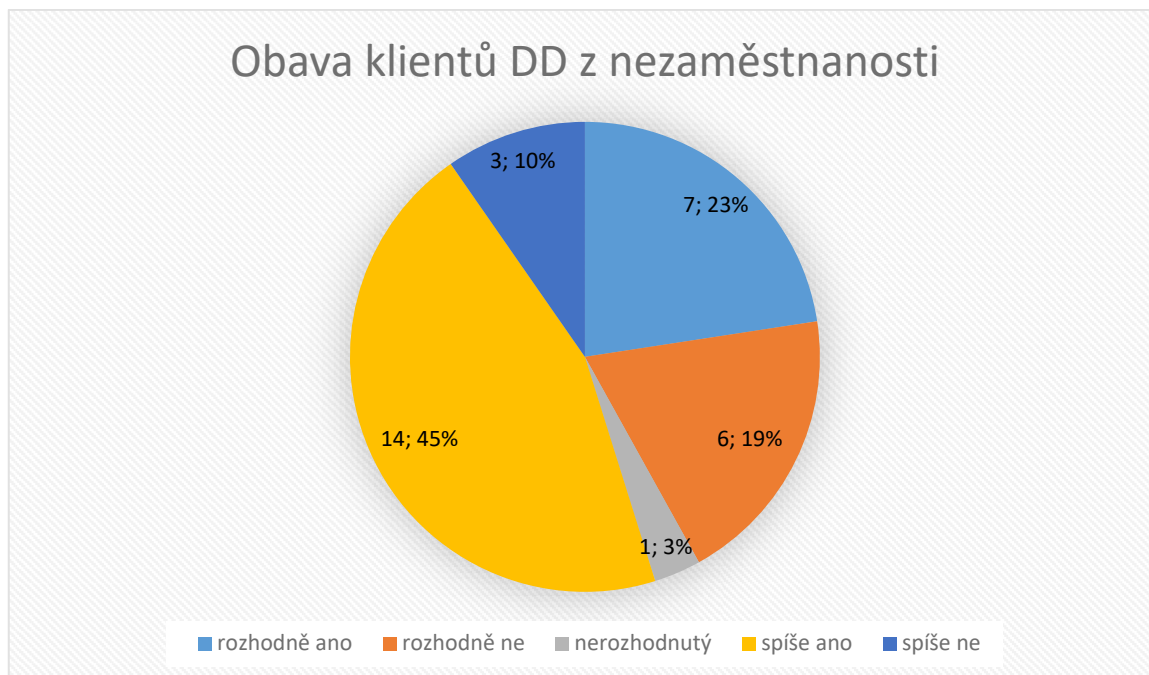
GRAF 2 dokončení školy, v dotazníku položka č. 8

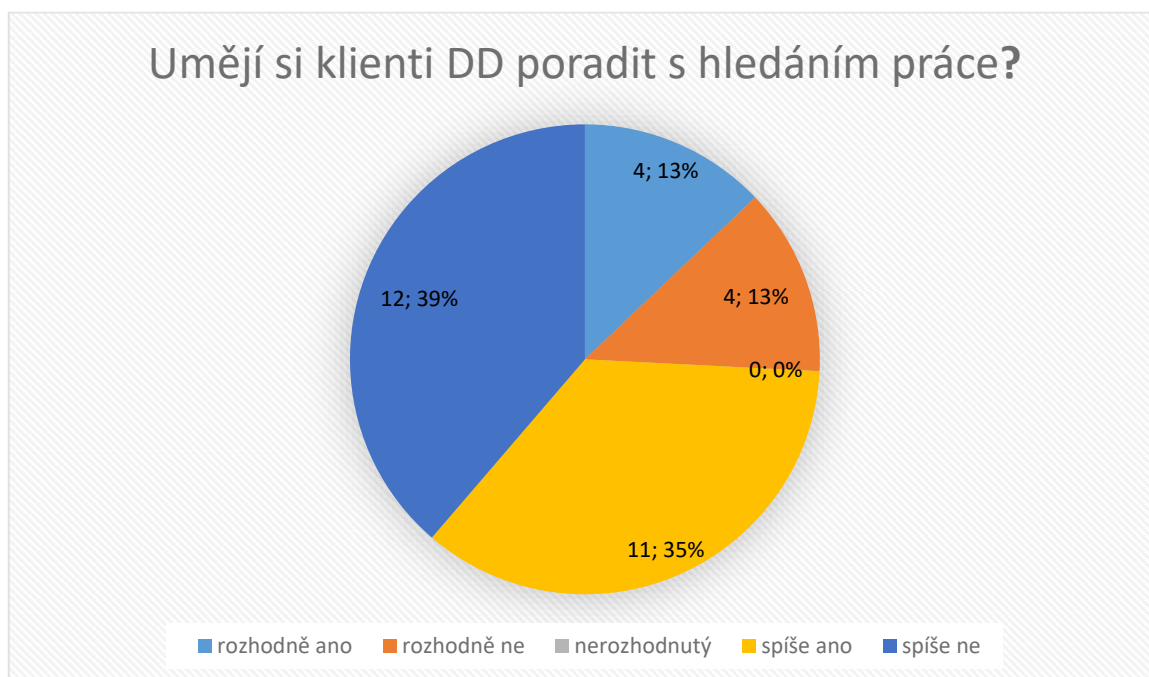
GRAF 3-dobrovolně v DD, v dotazníku položka č. 9

Pracovní uplatnění

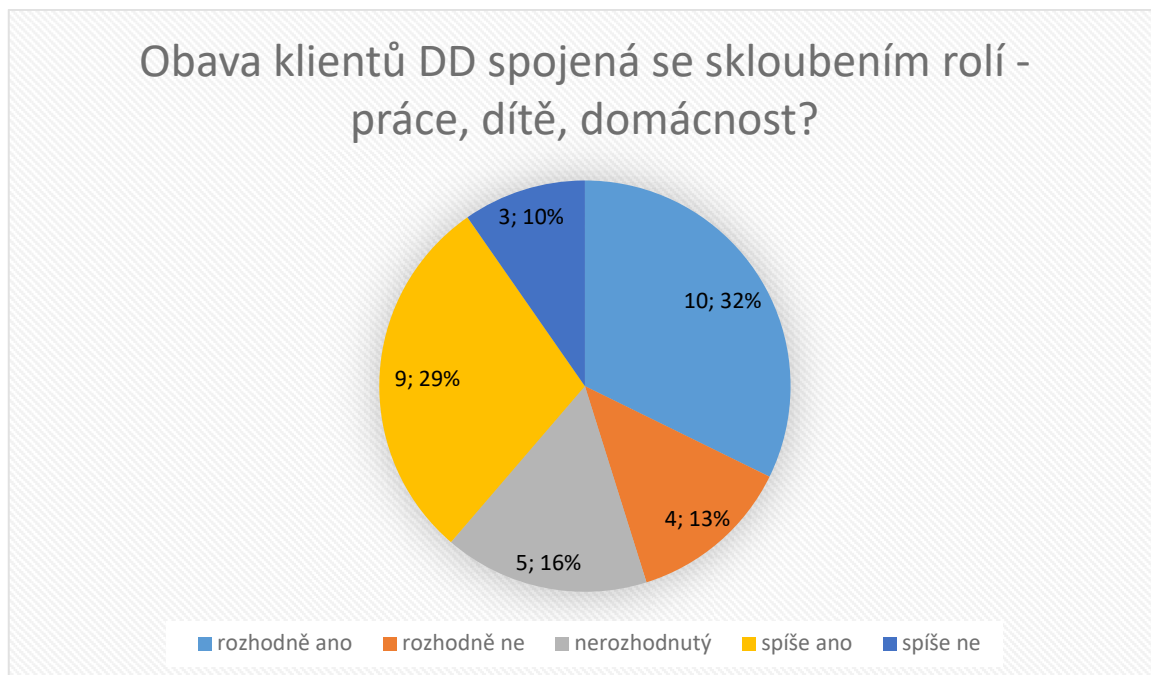
Hned tři otázky dotazníku byly mířeny do oblasti zaměstnanosti. Zkoumali jsme, zda se u klientů opouštějících dětský domov vyskytuje obava nebo až strach z nenalezení vhodného pracovního uplatnění. Z výsledků výzkumného šetření plyne, jak dále ukazují níže umístěné grafy, že převládá jistá obava z nezaměstnanosti, kdy ji potvrdilo odpovědí rozhodně ano 23%, poté odpovědí spíše ano 45% klientů zapojených do výzkumného šetření. Opačný názor má pouze 6 respondentů, tedy 19%, obavu z nezaměstnanosti rozhodně nemá. Přestože převažuje povědomí o tom, kam sem obrátit v případě potřeby zprostředkování práce, tak více než polovina respondentů uvedla, že si neumí poradit sama při hledání pracovního uplatnění. To může být způsobeno i převažujícím typem klienty navštěvovaného vzdělávacího zařízení, kde jednoznačně převažují učební obory. Poslední otázkou u této oblasti byla obava ze skloubení rolí, nejen pracovních, ale i rodinných, kdy respondenti 32% uvedlo odpověď rozhodně ano, spíše ano 29%, na základě uvedeného lze shrnout, že v řadách respondentů převládá obava se skloubení a zvládnání uvedených rolí.

GRAF 4 obava z nezaměstnanosti, v dotazníku položka č. 20

GRAF 5 hledání práce, v dotazníku položka č. 21

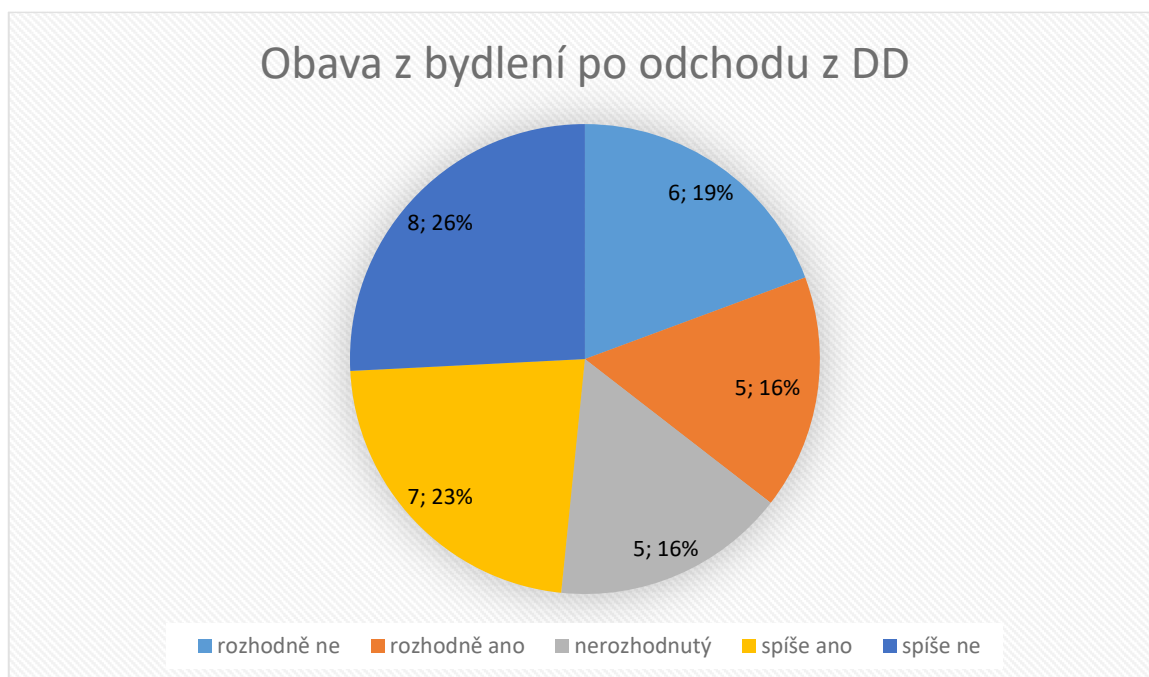
GRAF 6 zvládání více rolí, v dotazníku položka č.22

Bydlení

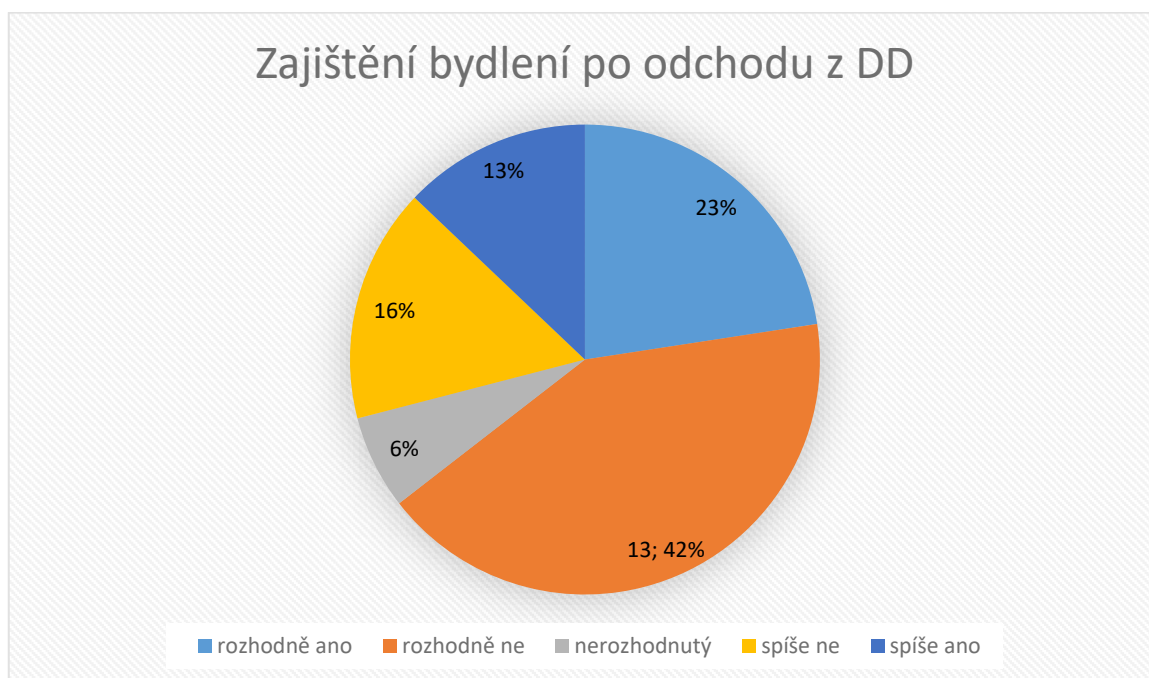
Zde jsme začlenily otázky spojené s možným skutečným pobytem klientů dětského domova po odchodu ze zařízení. Ke zmapování oblasti pobytu jsme zařadili pět otázek do dotazníku.

Následně jsme odpovědi klientů zanesly do níže uvedených grafů, po sečtení výskytu odpovědí, kdy k obavě z bytové problematiky po odchodu z dětského domova 26% uvedlo stanovisko rozhodně ne, dále 19% spíše ne, poté 16% je stále nerozhodnutých, jsme došli k závěru, že více než polovina klientů nemá strach z řešení bytové situace. Opačný názor uvedlo jen 16% klientů s odpovědí, že obavu o bydlení rozhodně má.

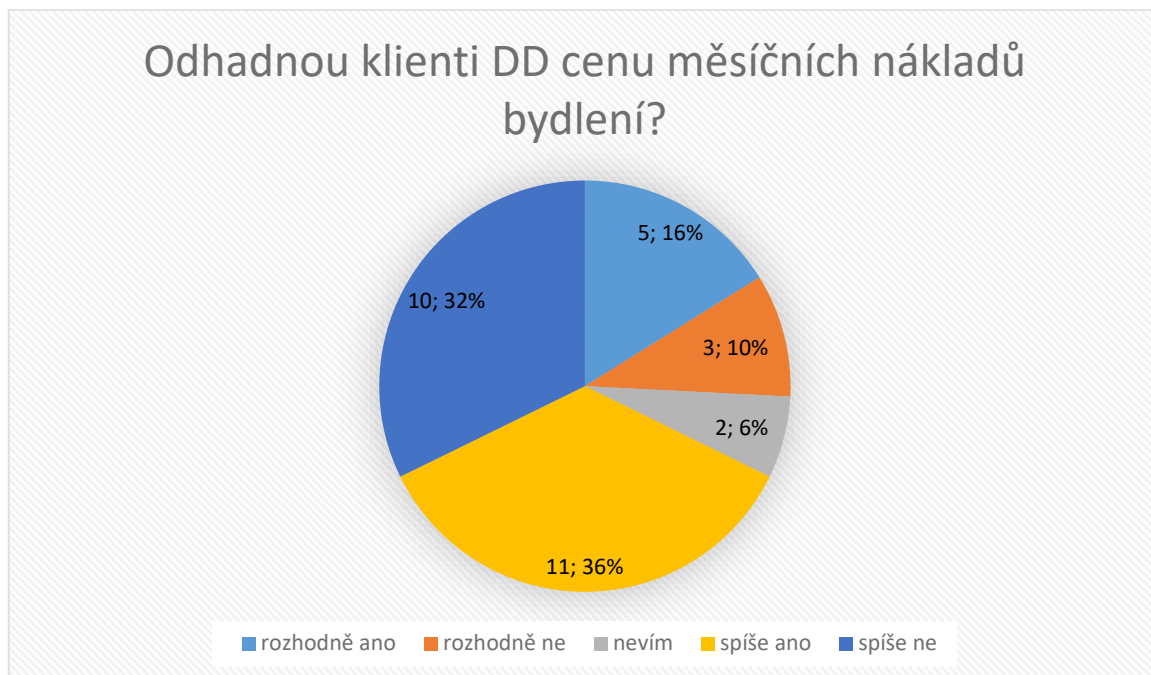
Co se týká získání nebo zajištění bydlení, převažuje negativní stanovisko dotazovaných, kdy 42% uvedlo rozhodně ne, 16% spíše ne. Z uvedeného lze usuzovat, že převažuje názor, že respondenti nejsou schopni sami si zajistit bydlení. Následně jsme sledovali, zda respondenti mají představu o výši pravidelných měsíčních nákladech na bydlení. Z grafů plyne, že představu nebo znalost výše nákladů spojených s bydlením mají klienti velmi osvojenou, kdy 32% dotazovaných uvedlo rozhodně ano, 36% spíše ano je schopno cenu bydlení odhadnout. Na možnost jít bydlet k rodičům ve většině převažovali negativní odpovědi a to rozhodně ne uvedlo 23%, respondentů, spíše ne 42%. Za pozitivní lze dle výzkumu uvést fakt, že 55% respondentů má v plánu jít po opuštění dětského domova bydlet nebo zdržovat se u přítele či přítelkyně.

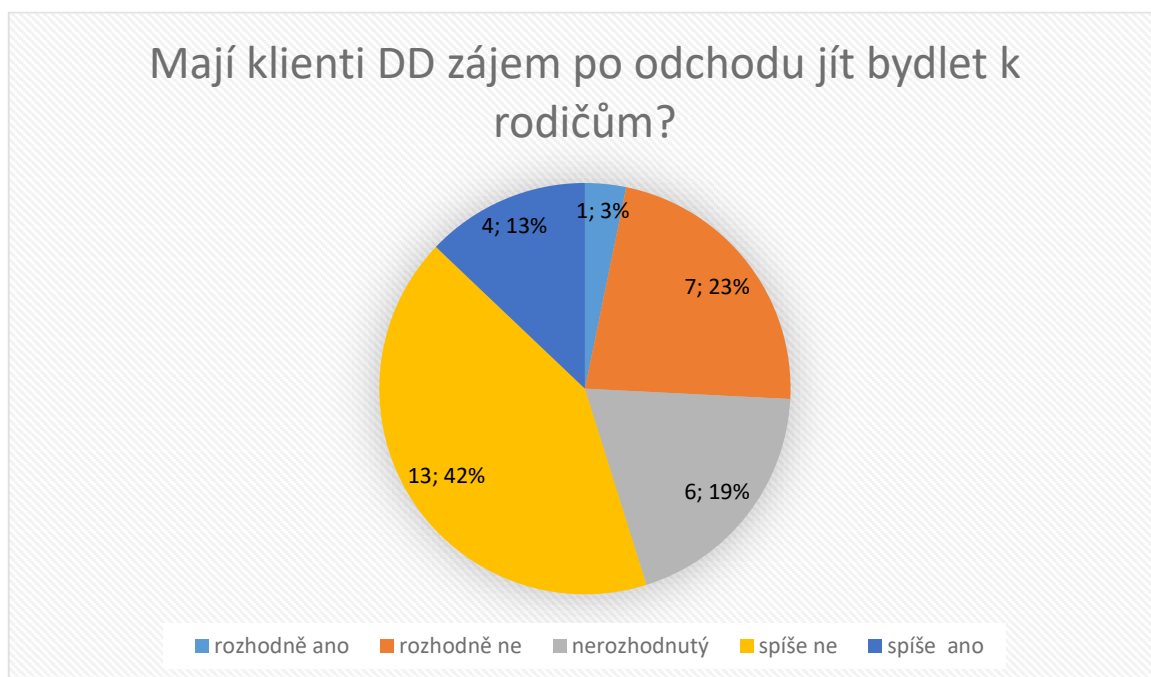
GRAF 7-obava bydlení, v dotazníku položka č. 10

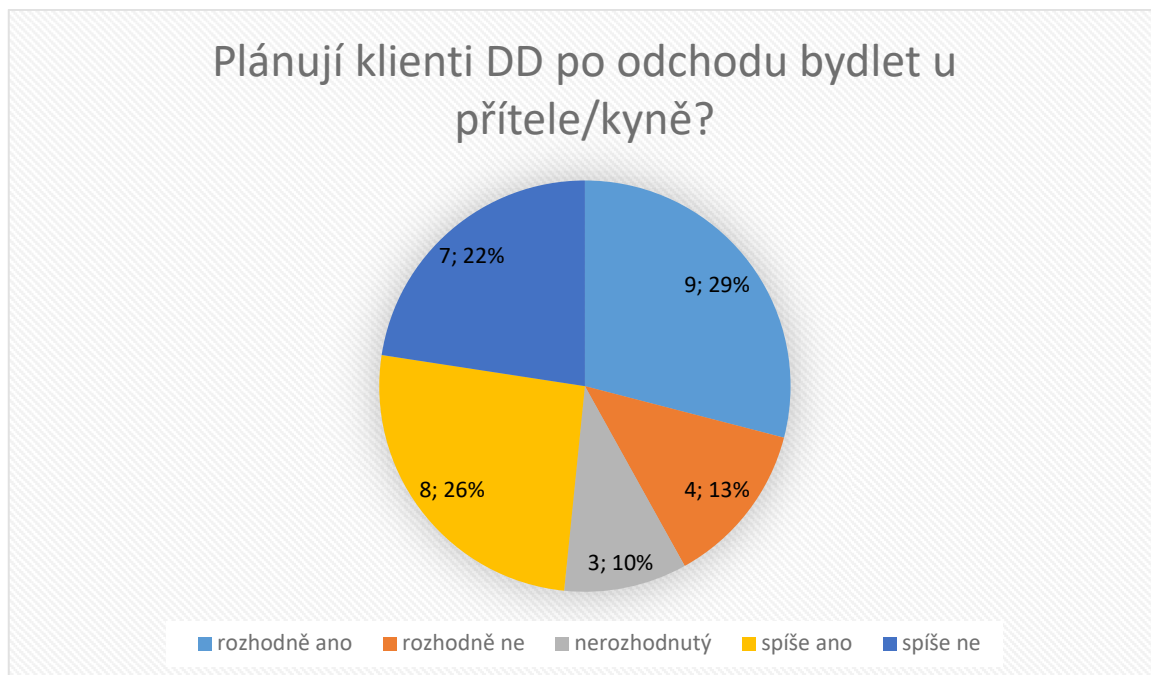
GRAF 8-zajištění bydlení po odchodu z DD, v dotazníku položka č. 11

GRAF 9-odhad nákladů bydlení, v dotazníku položka č.12

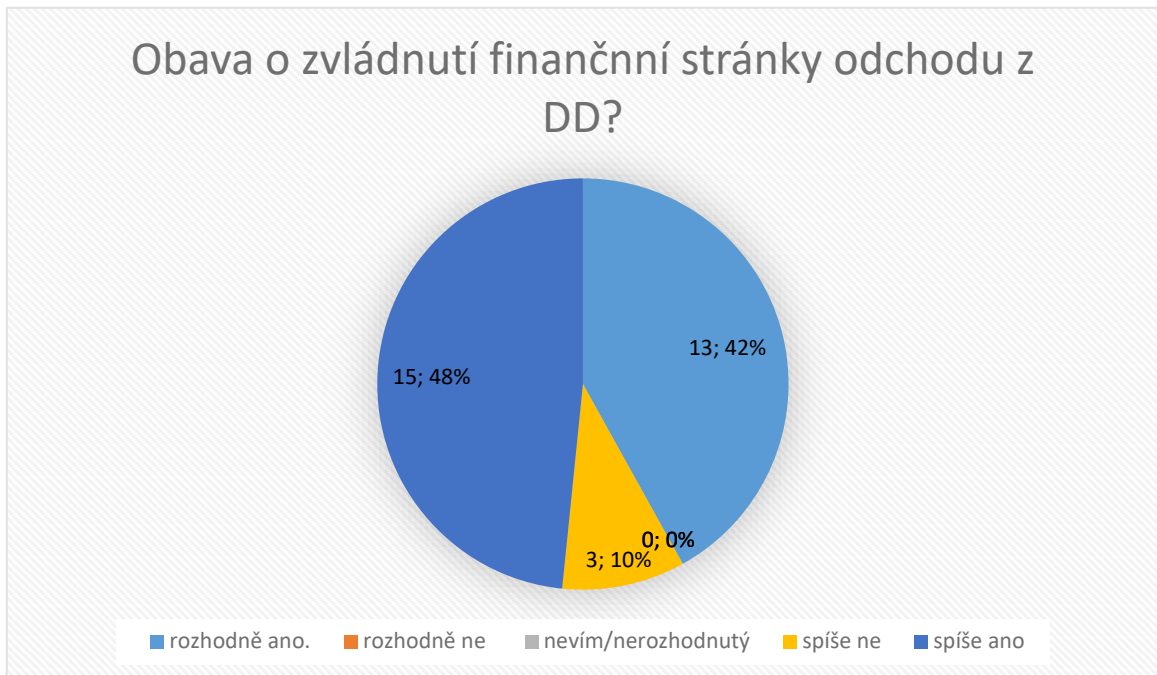
GRAF 10-možnost bydlení u rodičů, v dotazníku položka č. 13

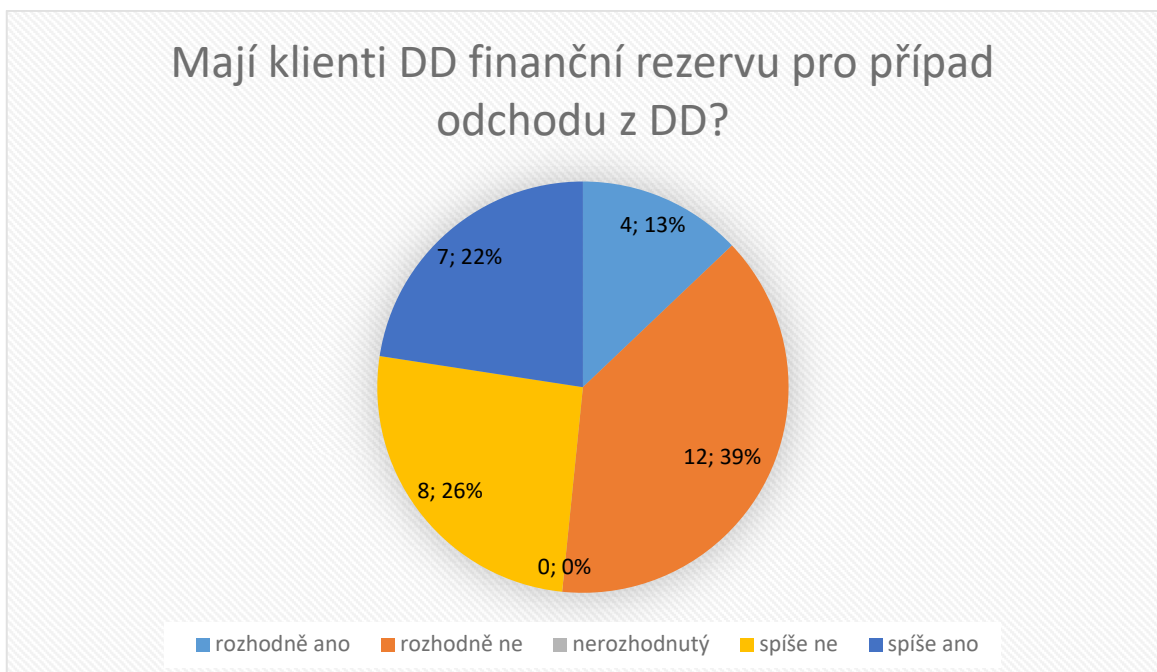
GRAF 11-bydlení u přítele/přítelkyně, v dotazníku položka č. 15

Finanční prostředky

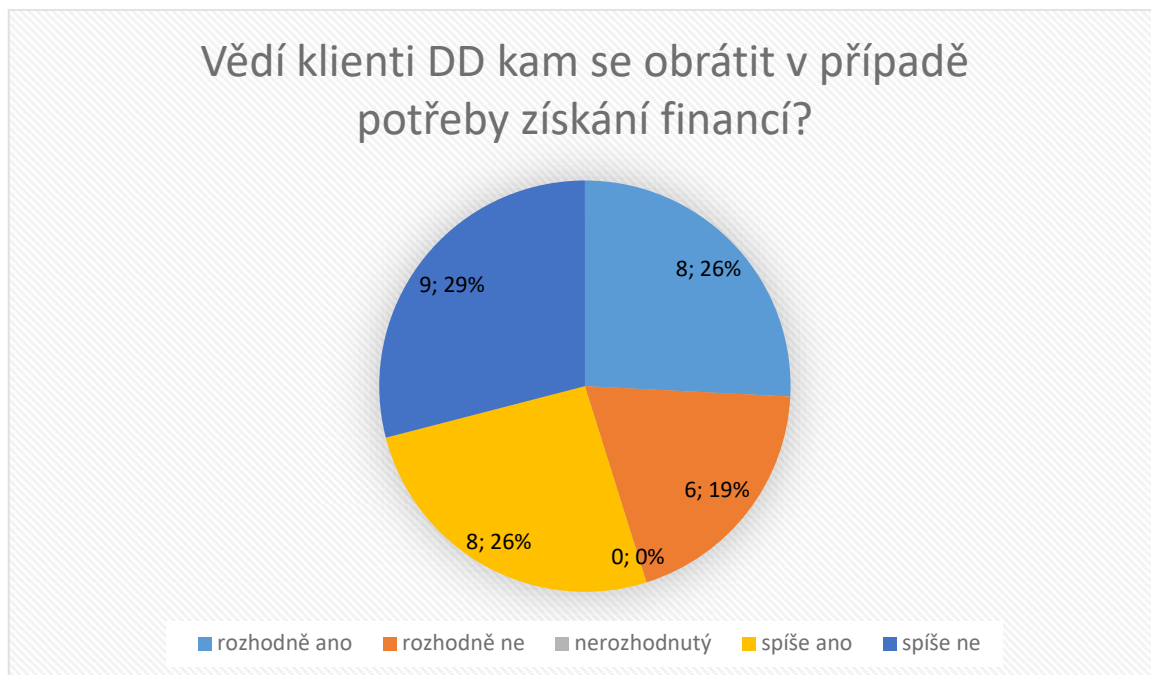
Pro získání přehledu o smýšlení klientů dětského domova v ekonomické oblasti byly v dotazníku stanoveny čtyři otázky. První otázka v této části zjišťovala obavy spojené se zvládnutím finančních záležitostí spojených s odchodem ze zařízení. Z výzkumu bylo zjištěno, že obavu uvedlo 48% respondentů formou odpovědi rozhodně ano, velké zastoupení měla také odpověď spíše ano se 42%. Z výše uvedeného lze usuzovat, že klienti dětského domova mají reálnou představu o celkových měsíčních nákladech spojených s udržetím bydlení a hrazením životních potřeb. Co se týká případné finanční rezervy, tak většina respondentů žádnou nedisponuje, což vychází z výzkumu, kdy 39% klientů uvedlo, že finanční rezervu rozhodně nemá, následovala odpověď spíše ne s 26%. Co se týká přehledu o tom, kde klienti mohou případně při splnění zákonných podmínek uplatnit žádost o některou z nepojistných sociálních dávek a tím získat nějaké potřebné finanční prostředky, lze tvrdit že všichni mají přehled, což dokládají data z našeho výzkumu, kdy 29% respondentů uvedlo, že rozhodně ano, poté 26% klientů uvedlo spíše ano, že vědí, kam se mohou v případě potřeby obrátit. Náš výzkum také zkoumal, zda respondenti mají obavu z pádu do dluhové problematiky, kdy téměř 2/3 odpověděli, že mají obavu, naopak 10 respondentů se dluhovou problematikou netrápí.

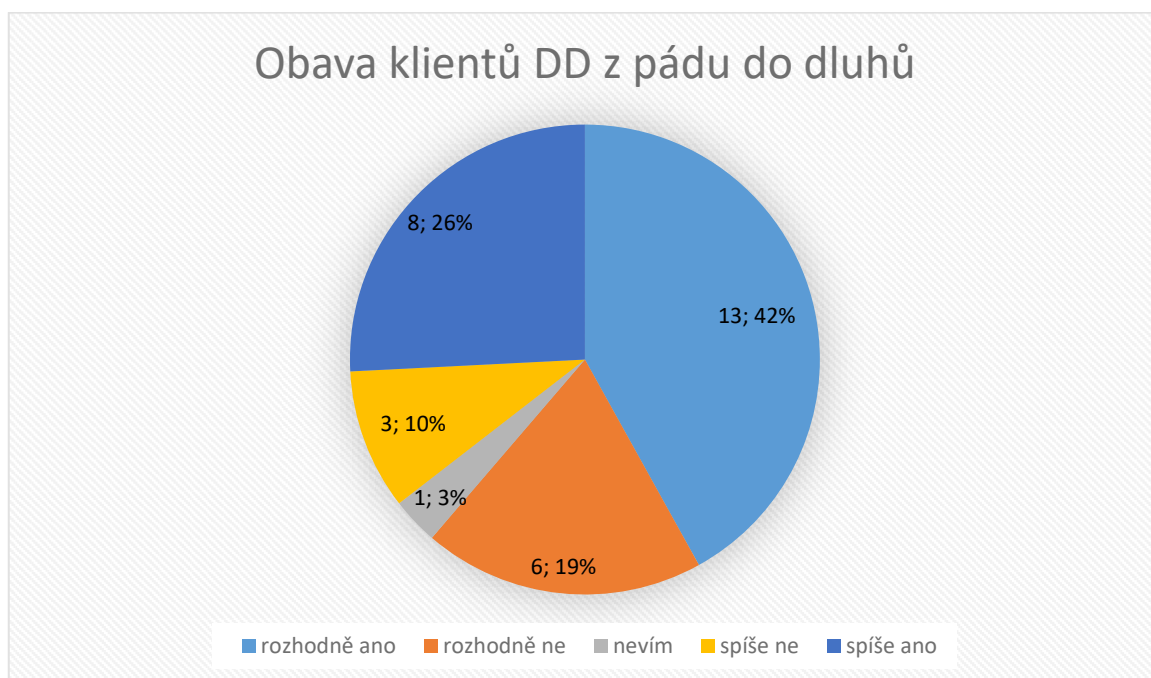
GRAF 12-finanční náročnost spojená s ukončením pobytu v DD, v dotazníku položka č. 16

GRAF 13-úspory klientů DD, v dotazníku položka č. 17

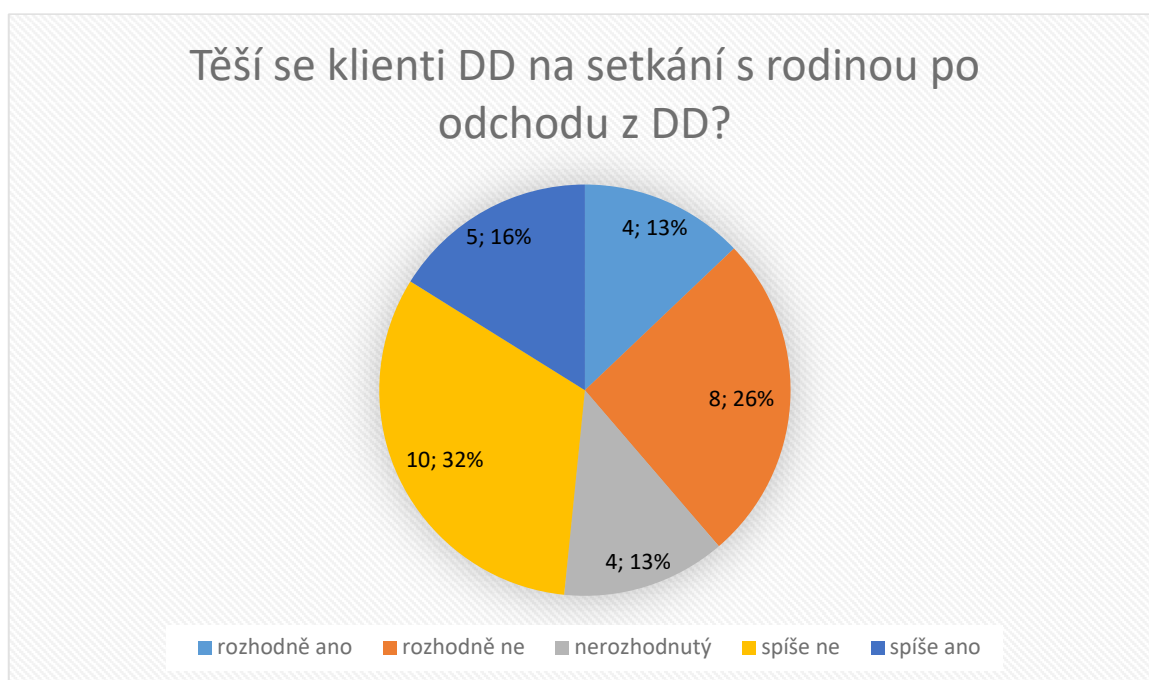
GRAF 14-pomoc při získání financí, v dotazníku položka č.18

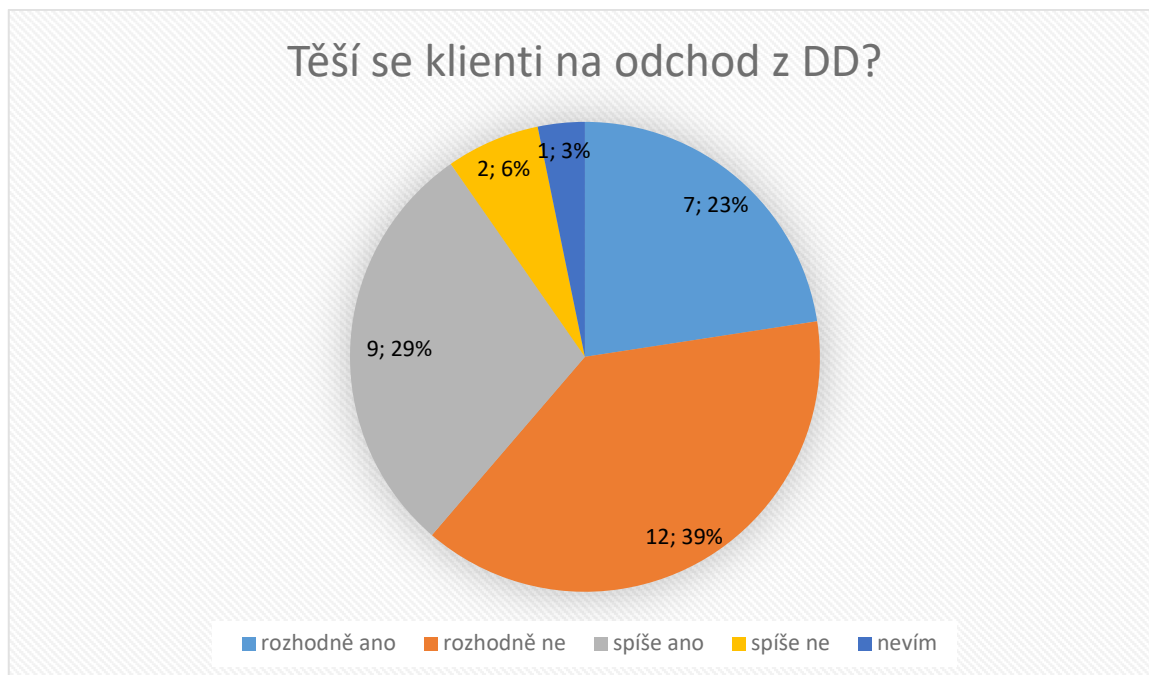
GRAF 15-obava z dluhů, v dotazníku položka č.19

Obavy spojené s životem mimo dětský domov

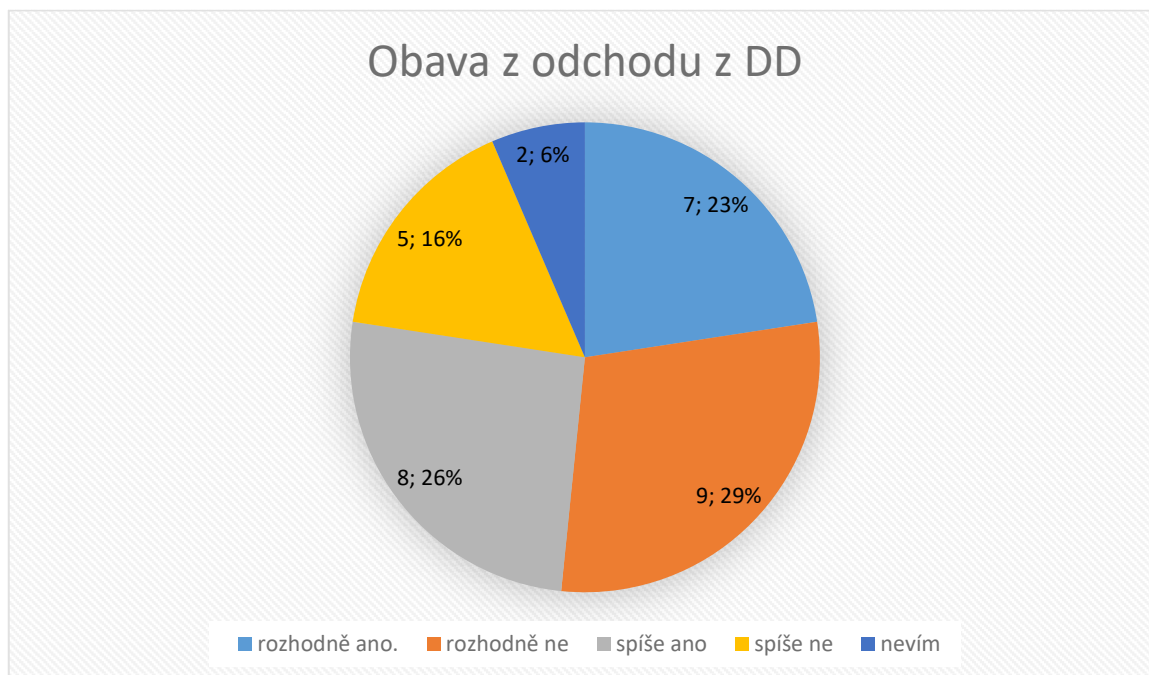
Zde jsme respondentům položili deset otázek v rámci dotazníku. Z výzkumného šetření bylo zjištěno, že u respondentů nepřevládá zájem o setkání se s původní rodinou, což dokládají zastoupené odpovědi, kdy 32% uvedlo spíše ne, 26% rozhodně ne. 39% respondentů se netěší na odchod z dětského domova, naopak natěšeně očekávajících opuštění zařízení je 52%. Necelá polovina dotazovaných, přesně 49%, má obavu z odchodu z dětského domova. Co se týká personálu zařízení, převažuje odpověď, že respondentům scházet nebude. Co se týká spolubydlících, tak 35% respondentů uvedlo neutrální stanovisko k tomu, zda jim budou chybět, druhou nejvyšší skupinou odpovědí, v součtu 36% je stanovisko že klientům budou kamarádi z domova chybět. 61% respondentů uvedlo, že chtějí po ukončení pobytu v zařízení, zůstat v kontaktu se spolubydlícími. Dále 52% klientů uvedlo, že nechtějí vychovávat potomky. K obavě z možného selhání se svou odpovědí rozhodně ano nebo spíše ano kloní 74% respondentů. 71% uvedlo obavu z návratu k předešlému způsobu života. Za pozitivní zjištění lze uvést, 49% dotazovaných plánuje rodičovství.

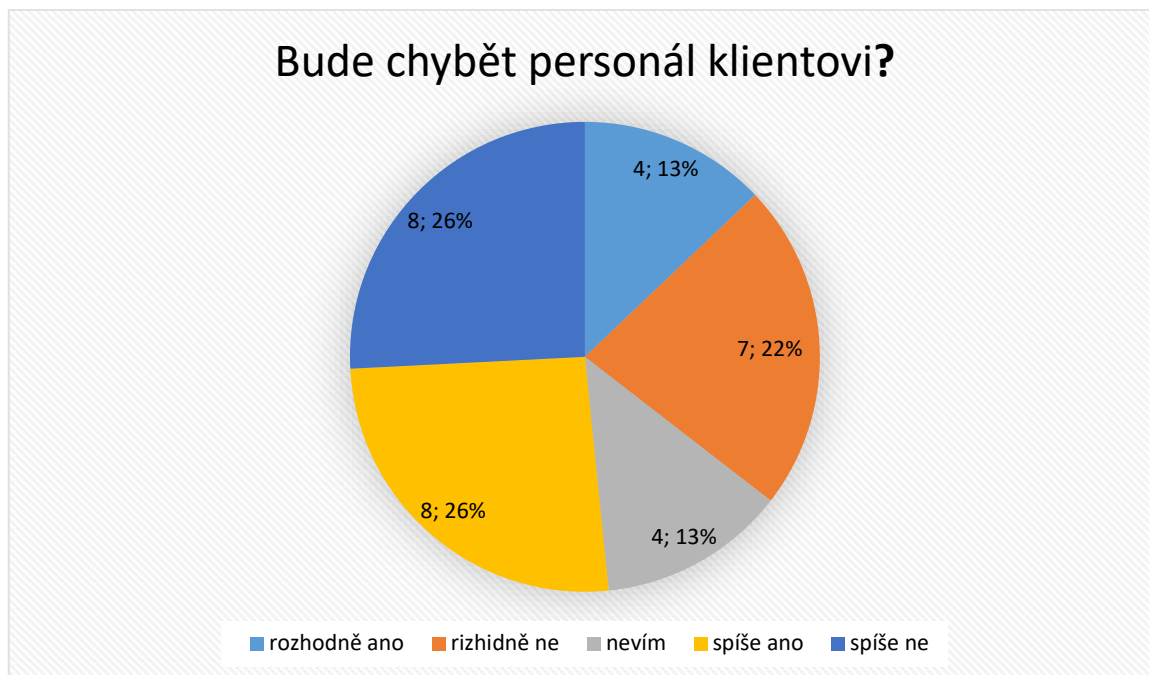
GRAF 16-setkání s rodinou, v dotazníku položka č. 14

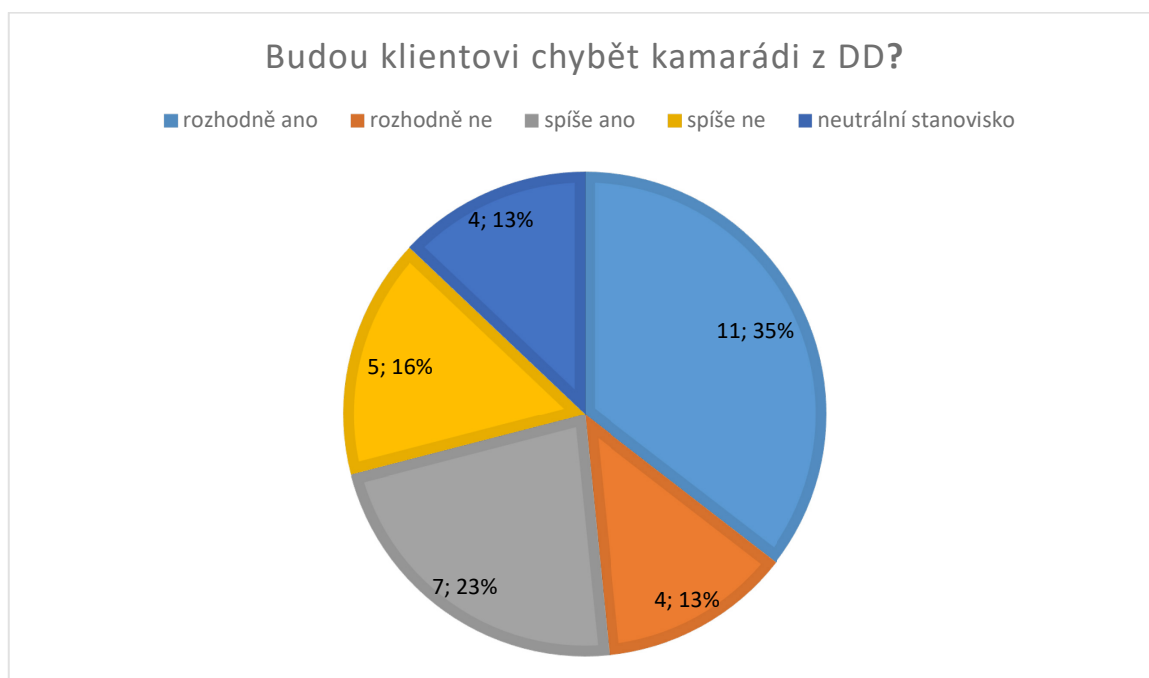
GRAF 17-odchod z DD, v dotazníku položka č. 3

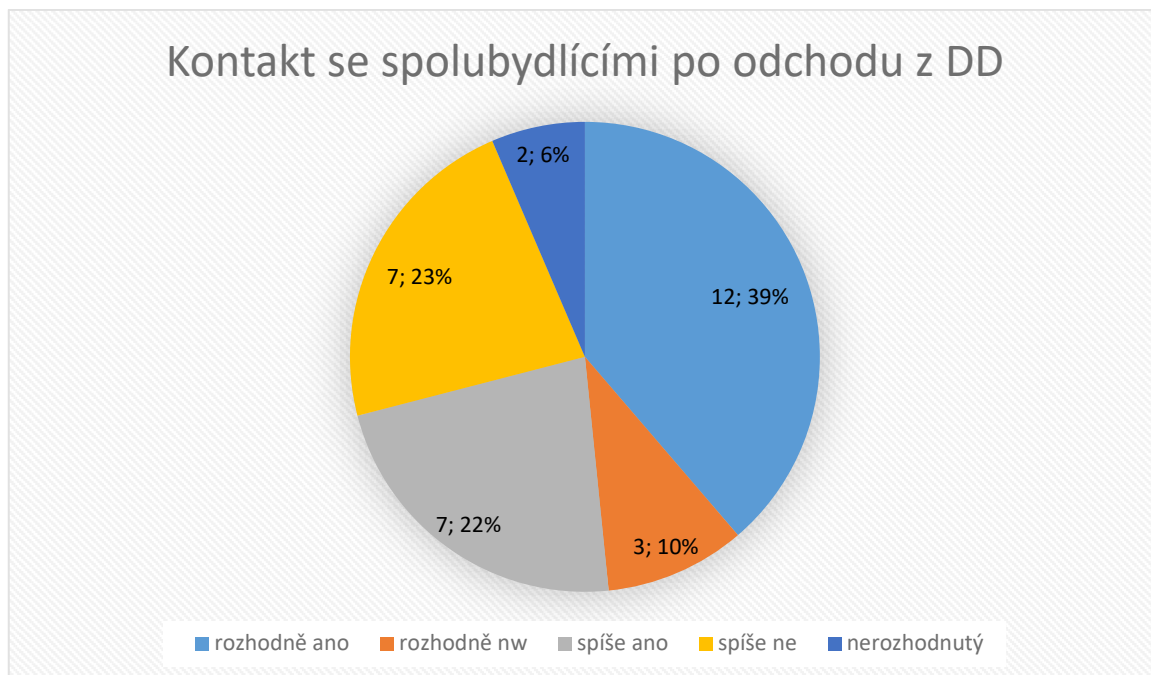
GRAF 18-Obava o odchodu z DD, v dotazníku položka č. 4

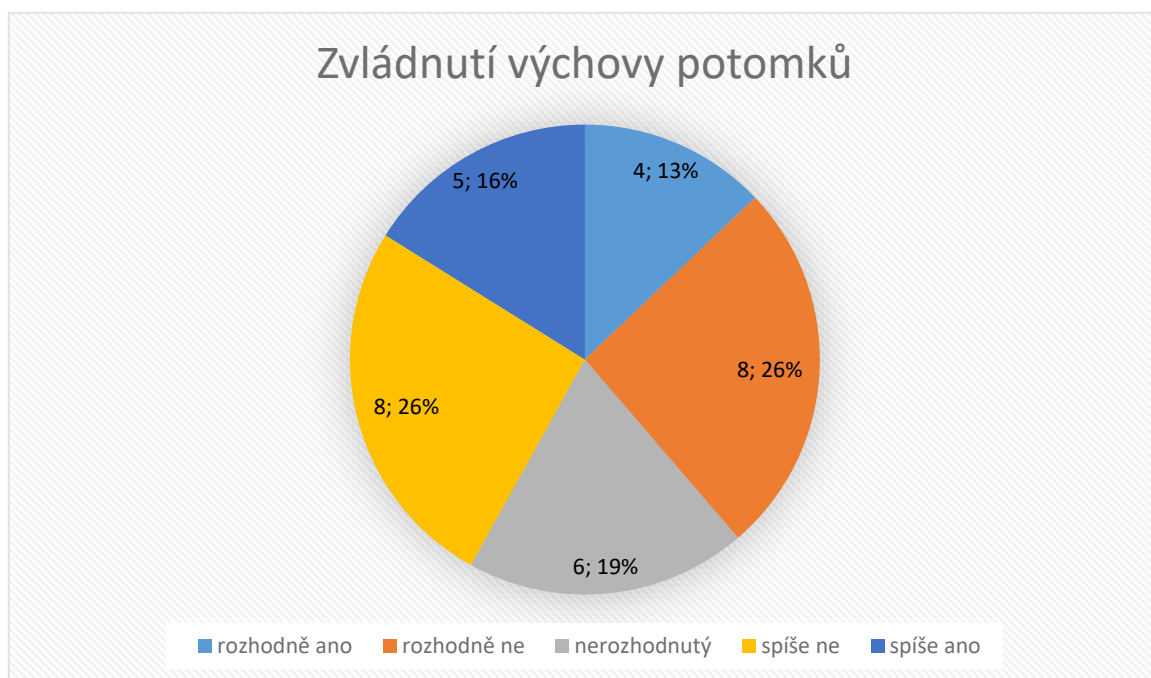
GRAF 19-bude klientům scházet personál?, v dotazníku položka č. 5

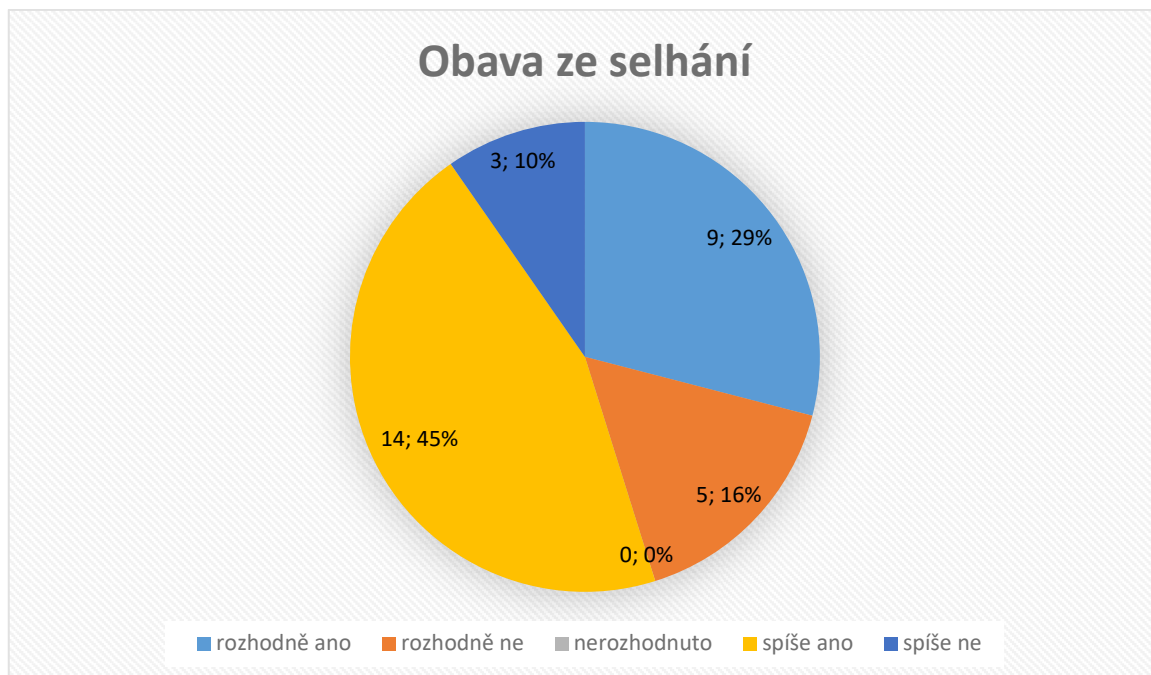
GRAF 20-budou po odchodu z DD klientům chybět kamarádi, v dotazníku položka č.6

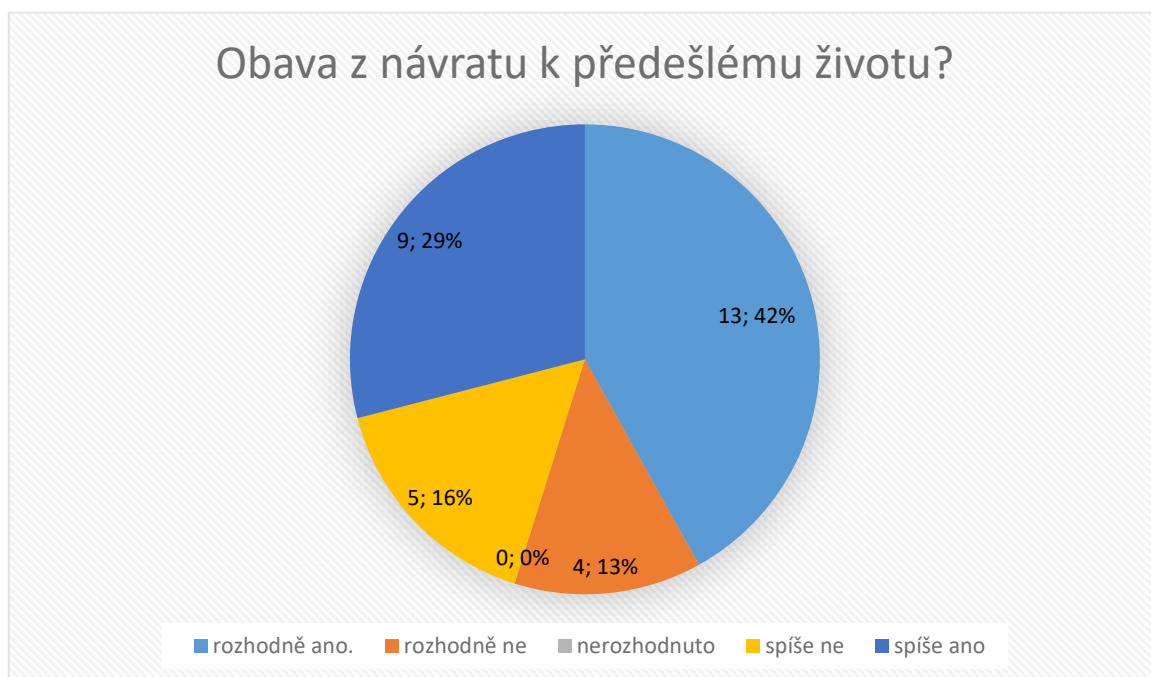
GRAF 21-kontakt se spolubydlícími, v dotazníku položka č.7

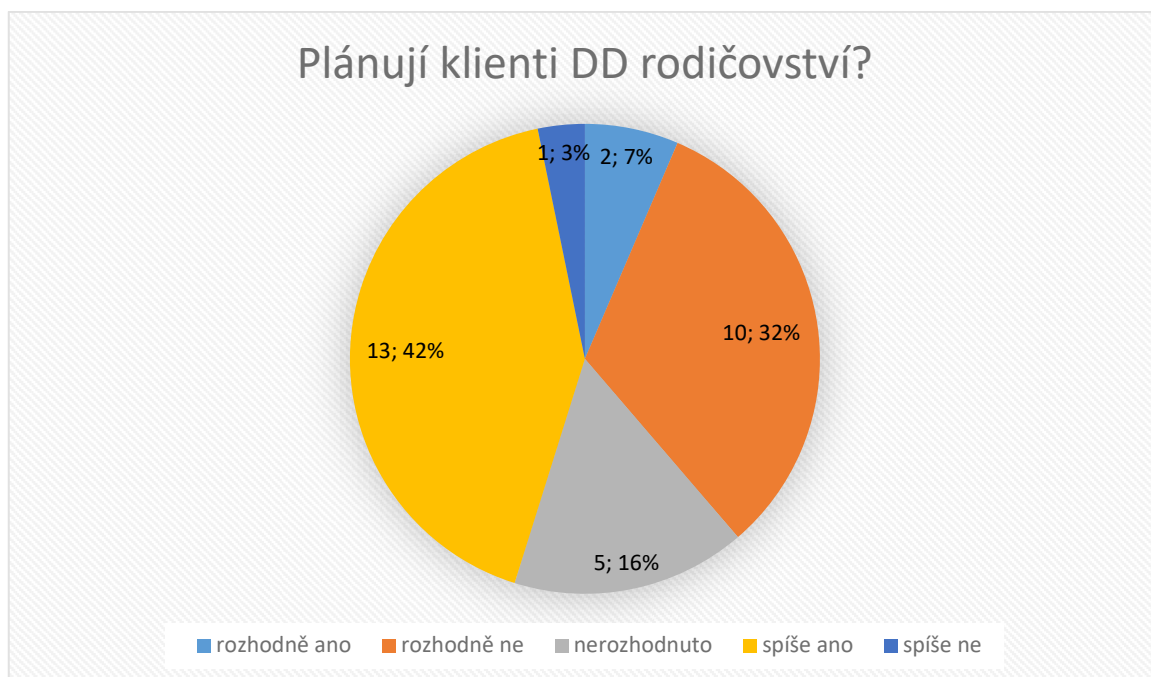
GRAF 22-výchova potomků, v dotazníku položka č.23

GRAF 23-obava ze selhání, v dotazníku položka č.24

GRAF 24-návrat k předešlému životu, v dotazníku položka č.25

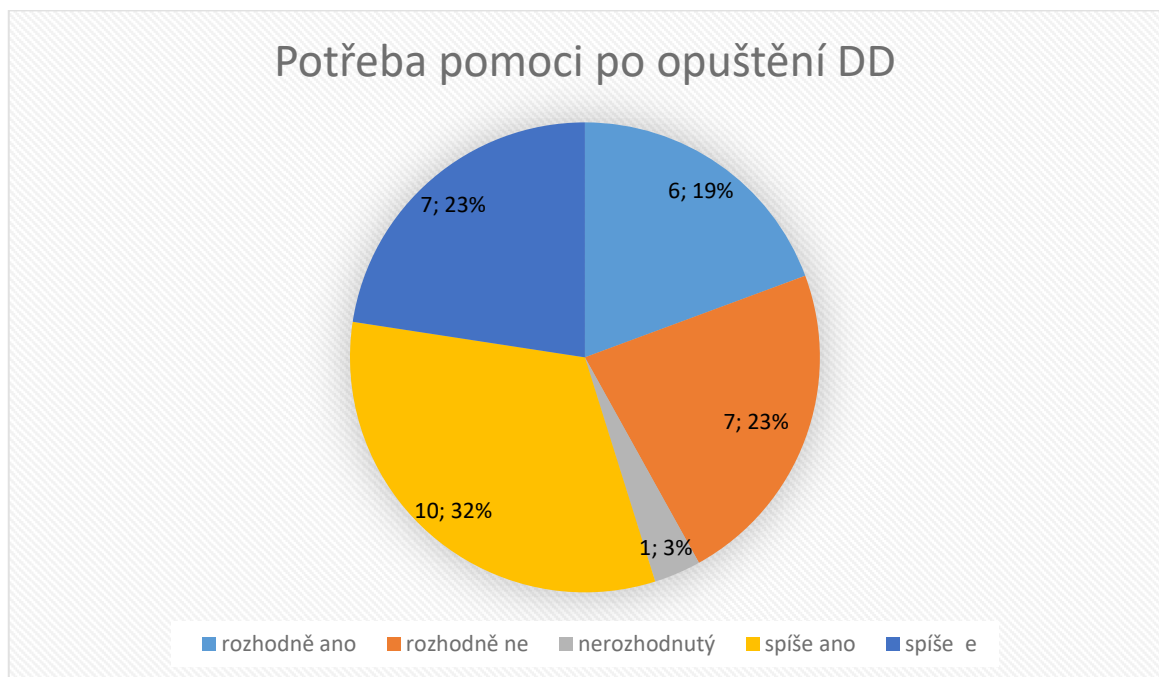
GRAF 25-rodičovství, v dotazníku položka č.26

Informovanost o možnostech pomoci sociálních pracovníků

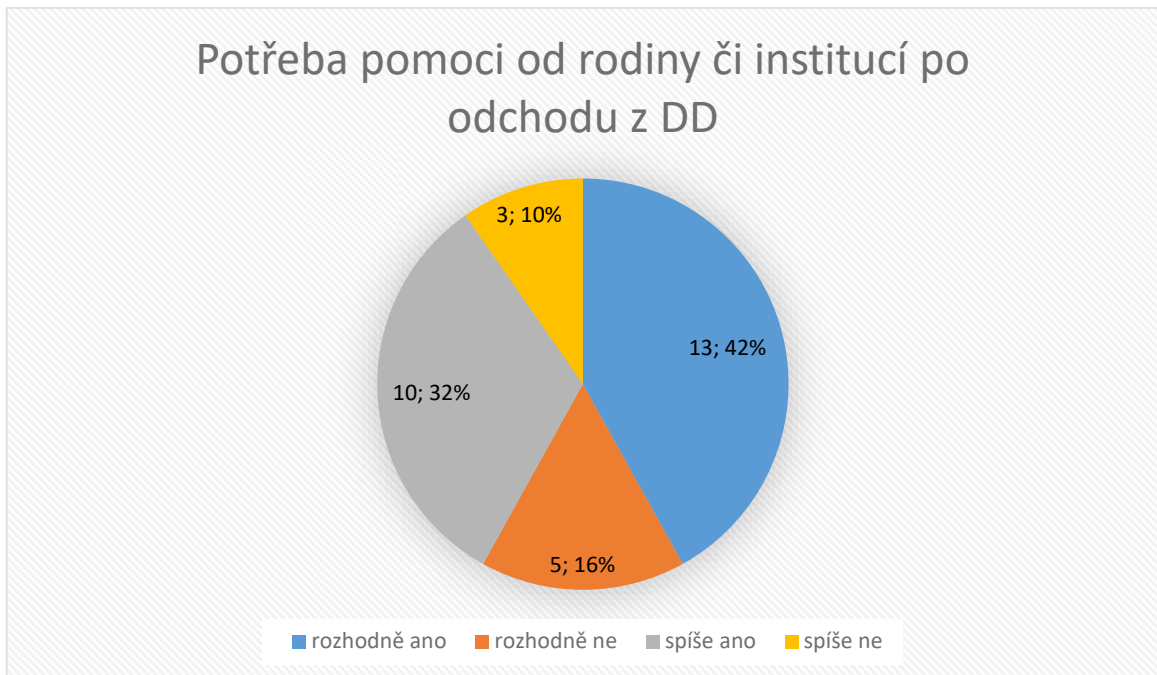
Při tvoření této, poslední části, jsme začlenili 4 položky do dotazníku, kterými jsme zjišťovali, zda klienti dětského domova vnímají potřebu pomoci po opuštění zařízení, dále nás zajímalo, jak vidí případnou potřebu pomoci konkrétně od rodiny nebo institucí, jako třetí téma bylo zjištění o průběhu spolupráce se sociálními pracovníci v zařízení spojené s odchodem klientů, na závěr jsme se respondentů zeptali, koho osloví v případě potřeby pomoci financování nákladů bydlení a živobytí.

V souvislosti s odchodem z dětského domova uvedlo potřebu pomoci 19% odpověď rozhodně ano, 32% uvedlo spíše ano, tedy více než polovina dotazovaných si myslí, že bude nějakou formou pomoci potřebovat po ukončení pobytu v zařízení. Konkrétně potřebu pomoci rodiny a institucí uvedla většina respondentů, přesněji 42% respondentů uvedlo rozhodně ano, poté 32% spíše ano. Co se týká spolupráce se sociální pracovníci v zařízení, přesněji jak řešili společně nadcházející odchod klientů z dětského domova a s tím spojenou otázkou bydlení, jsme zjistili následující skutečnosti: pro celých 32% je situace nepříznivá pro vysoké vstupní náklady bydlení, dalších 29% dotazovaných uvedlo, že společně prošli nějaké nabídky bydlení, 16% klientů se zaměřilo na hledání spolubydlení s nižšími náklady, stejně tak dalších 16% respondentů dosud otázku bydlení se sociální pracovníci neřešilo, což může být způsobeno velkým množstvím klientů, kteří v den šetření zatím nepřišli na řadu

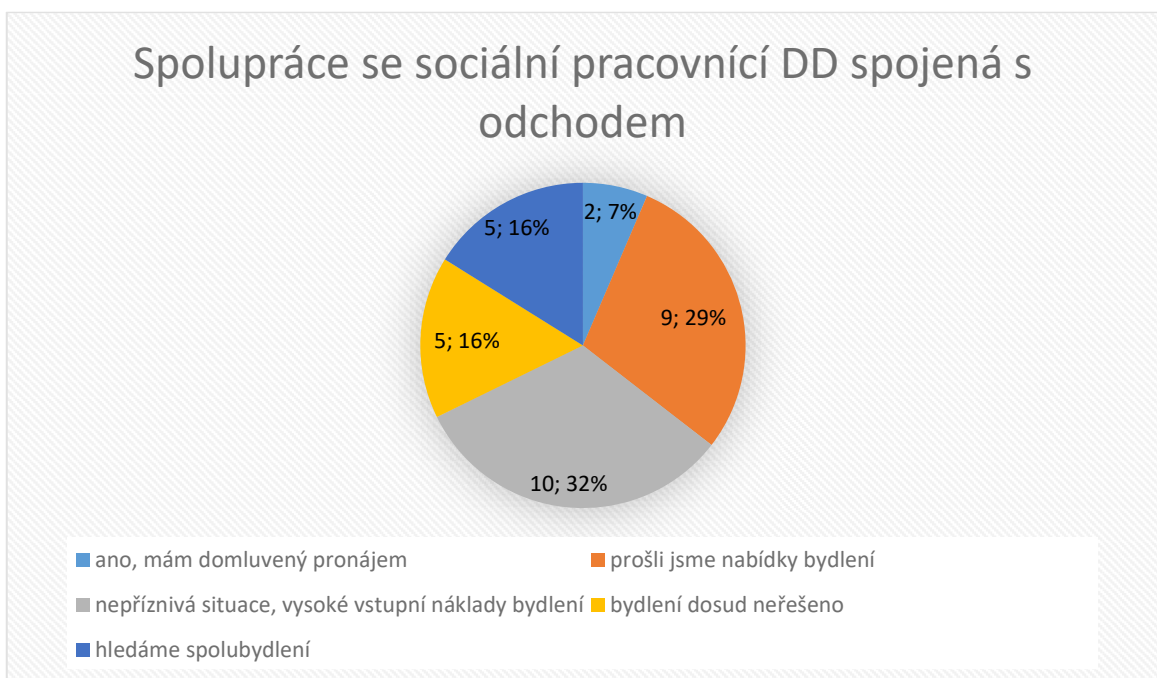
k jednání nebo termín setkání se sociální pracovnící nevyužili pro nemoc či aktivity zařízení, případně mají stanoven termín pozdější. Pouze 7%, tedy 2 klienti, uvedli že již před ukončením pobytu mají domluvený pronájem. Poslední otázka zjišťovala, koho klienti vyhledají při potřebě pomoci s financováním bydlení a živobytí, kdy shodně 29% respondentů uvedlo, že vyhledají kurátora pro dospělé nebo sociálního pracovníka neziskové organizace, 16% uvedlo sociálního pracovníka obce, zbylých 13% shodně uvedlo, že možnosti sociální práce nevyužijí nebo spoléhají na pomoc přátel.

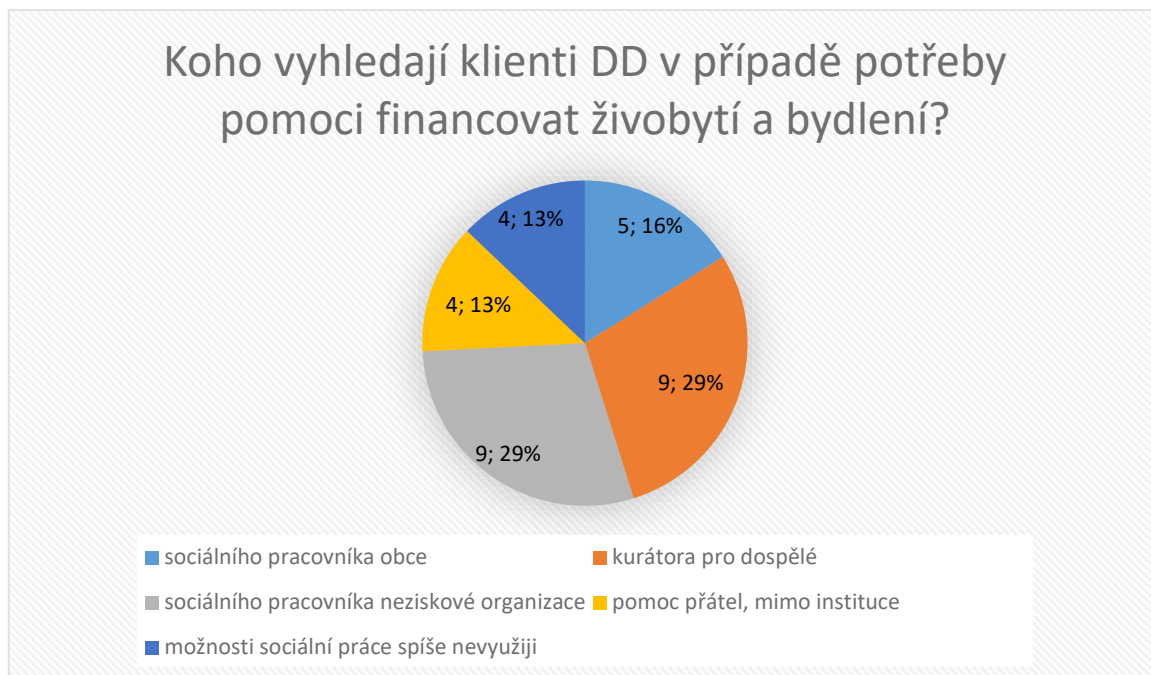
GRAF 26-potřeba pomoci po odchodu z DD, v dotazníku položka č.27

GRAF 27-pomoc rodiny a institucí, v dotazníku položka č. 28

GRAF 28-spolupráce se sociální pracovnící DD, v dotazníku položka č. 29

GRAF 29-koho klienti DD osloví v nesnázích, v dotazníku položka č.30

5.7 Shrnutí kvantitativního výzkumu

V rámci této části jsme se věnovali shrnutí výsledků plynoucích z dotazníkového šetření.

Za kladné zjištění považujeme skutečnost, kdy jsme došli k závěru, že nadpolovičně mají respondenti zájem dokončit vzdělání zahájené během pobytu v dětském domově. Tato situace je však v rozporu s následujícím zjištěním, kdy stejně převažující nadpoloviční skupina respondentů uvedla že si nechce prodloužit pobyt v dětském domově ve spojitosti s případným dalším studiem. Z uvedeného lze usuzovat, že převládá zájem o řádné dokončení započatého studia, i přesto, že nepřevládá zájem o prodloužení pobytu, z toho lze dovodit, že klienti mají zájem dokončit školu nezávisle na pobytu v dětském domově. Dále jsme výzkumným šetřením zjistili převládající obavu z nezaměstnanosti, za pozitivní zjištění lze považovat, že téměř všichni respondenti mají představu kam se mohou dostavit, pokud budou mít zájem nějakou práci najít. Za smutný považujeme zjištěný fakt, že převažující většina respondentů nemá zájem o bydlení s rodiči. Opačný protipól tvoří skupina početně převažující, která uvedla, že plánuje bydlet s přítelem po odchodu z dětského domova. Dalším negativní zjištěním je fakt, že nadpoloviční většina klientů si myslí dle odpovědí, že si svými silami a schopnostmi není schopna pořídit bydlení. Naproti tomu stojí zjištění, kdy respondenti se shodují, mají odhad nebo představu o měsíčních nákladech spojených s bydlením. Překvapivé je zjištění, kdy všichni respondenti vědí, jak postupovat v případě potřeby získat finanční prostředky. Naopak vlastní finanční rezervu nemá téměř většina respondentů. Téměř 2/3 klientů účastnících se výzkumného šetření uvedlo, že mají obavu z dluhové problematiky. Převažuje myšlenka respondentů, že zvládnou současně více rolí. Většina respondentů nemá zájem o výchovu potomka. Rodičovství zamýšlí necelá polovina dotazovaných. Přes 2/3 respondentů mají obavu ze selhání. Co se týká případného návratu respondentů k původnímu způsobu života bohužel obavu uvedlo téměř 2/3 klientů.

6 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Provedeným kvantitativním výzkumným šetřením jsme mohli získat mírně nepřesná data.

Naopak v některých oblastech se domníváme, že jsme získali spíše přesná data, konkrétně v oblasti bydlení, kde z výzkumu vyplynulo, že většina respondentů se domnívá, že si nejsou schopni sami zajistit a ufinancovat bydlení. Toto zjištění koresponduje s výsledkem námi uvedeného výzkumu dané problematiky z roku 2015, kde výsledkem bylo, že v rámci zkoumání potřeb klientů opouštějící dětský domov pro zletilost, zjištění že tuto potřebu bydlení uvedlo 93% tehdejších respondentů. Dále námi provedený výzkum potvrdil skutečnost, že převažuje skupina klientů, kteří nemají pro odchod ze zařízení žádnou finanční rezervu. Obava nebo strach o zvládnutí finanční stránky spojené s ukončením pobytu v dětském domově se vyskytuje u většiny respondentů.

Podle námi provedeného kvantitativního výzkumného šetření s klienty dětských domovů ve věkové skupině na prahu zletilosti se nám zadařily najít odpovědi na námi stanovené výzkumné otázky, které jsme na počátku stanovily. Na základě uvedených výzkumných otázek jsme se přesunuly k uvedeným výzkumným cílům.

Hlavním cílem výzkumné části diplomové práce bylo zjistit, jakou představu o budoucnosti v oblasti bydlení a pracovního uplatnění mají klienti dětského domova na prahu zletilosti po ukončení pobytu v zařízení?

V rámci dílčích cílů šlo o zjištění. Zjistit, zda klientům dětského domova ve věkové skupině na prahu zletilosti, záleží na dokončení školy, případně zda chtějí ve studiu pokračovat. Zjistit jaké jsou jejich představy o pracovním uplatnění po odchodu z dětského domova. Zjistit jaké představy mají možnostech bydlení. Zjistit, jaké je jejich mínění o celkovém zvládnutí jejich finanční situace. Zjistit, zda a jaké obavy mají spojené s novým životem mimo dětský domov. Zjistit, informovanost klientů dětského domova o možnosti využití pomoci sociálních pracovníků při řešení nepříznivé životní situace, se kterou se mohou po odchodu ze zařízení setkat.

Hlavním výzkumným cílem chceme zjistit představy o budoucnosti, zda jsou klienti opouštějící dětský domov informováni o možnostech pomoci ze strany sociálních pracovníků při řešení problémů klientů z hlediska vzdělávání, pracovního uplatnění, zvládnutí finanční situace a bydlení.

Na podkladě získaných výsledků z výzkumného šetření jsme se následně pokoušeli odpovědět i na dílčí výzkumné otázky.

Zjistit, zda klientům dětského domova ve věkové skupině na prahu zletilosti, záleží na dokončení školy, případně zda chtějí ve studiu pokračovat.

Zjistit jaké jsou jejich představy o pracovním uplatnění po odchodu z dětského domova?

Zjistit jaké představy mají o možnostech bydlení.

Zjistit, jaké je jejich mínění o celkovém zvládnutí jejich finanční situace.

Zjistit, zda a jaké obavy mají spojené s novým životem mimo dětský domov.

Zjistit, informovanost klientů dětského domova o možnosti využití pomoci sociálních pracovníků při řešení nepříznivé životní situace, se kterou se mohou po odchodu ze zařízení setkat.

Zjistit, zda klientům dětského domova ve věkové skupině na prahu zletilosti, záleží na dokončení školy, případně zda chtějí ve studiu pokračovat.

Po shlédnutí výše zobrazených grafů zachycující výsledky provedeného výzkumného šetření lze uvést, že klienti dětského domova ve věku kolem zletilosti mají zájem o dokončení vzdělávání, které původně zahájili během pobytu v zařízení. Z tohoto můžeme odvodit, že respondenti si uvědomují potřebu vzdělání, třeba pro budoucí zapojení na pracovním trhu. Pro malou část klientů je řádné dokončení školy spojené s dobrovolným delším setrváním v dětském domově při pokračujícím studiu. Stejně tak z výsledků zachycených v grafickém zobrazení lze usuzovat, že několik respondentů zamýšlí po dosažení zletilosti odejít z dětského domova, ale současně by chtěli přípravu na povolání řádně absolvovat, což by reálně mohli naplnit při cestování na školní výuku. Naše zjištění jsou v rozporu s prostudovanou literaturou, kde autor Kovařík (2004) píše, že klienti dětského domova nejsou motivováni ke studiu či jeho dokončení.

Zjistit jaké jsou jejich představy o pracovním uplatnění po odchodu z dětského domova?

Na základě provedeného dotazníkového šetření s následným přenesením odpovědí respondentů do grafů zobrazujících výskyt jednotlivých odpovědí, můžeme říci, že klienti dětského domova na práhu zletilosti mají povědomí o důležitosti o zvýšení příjmu vlastní prací, ovšem nemají reálnou představu o pracovní aktivitě po ukončení pobytu v zařízení. Lze usuzovat že klienti spíše spoléhají na to, že práci nebo přivýdělek seženou alespoň formou brigády. Z výzkumu také plyne zjištění, že se mezi respondenty nachází nemalá skupina klientů, kteří pracovat nechtějí či odmítají. Naše zjištění v této oblasti je částečně odlišné od poznatků z literatury, kde autoři (Kovařík,2004) shodně uváděli, že děti z dětských domovů nemají zájem nebo motivaci o pracovní uplatnění. Ne všichni klienti dětského domova vyhovují popisu literatury v oblasti práce.

Zjistit jaké představy mají o možnostech bydlení.

Z výzkumu jsme získali docela pestrou škálu odpovědí, z toho lze vyvodit zjištění, že klienti dětského domova ve věkové skupině blížící se ukončení pobytu nemají konkrétní představu, kam se po odchodu ze zařízení přesunou, tedy do jaké formy bydlení. Z našeho výzkumného šetření jsme zjistili, že se většina respondentů nechce vracet ke svoji původní rodině, z tohoto zjištění můžeme usuzovat, že naši respondenti v této oblasti nedisponují pomocí rodiny. V rámci provedeného výzkumného šetření vzešlo pouze jedno pozitivní zjištění, konkrétně, že pouze 2 respondenti mají již nyní domluvený pronájem bytu, kam se plánují přesunout po odchodu z dětského domova. Za důležité považujeme uvést, že ani uvedení dva klienti se na své cestě shánění alespoň dočasného ubytování neobešli bez pomoci personálu zařízení, jak z výzkumu dále vyplynulo, respondentům s hledáním nabídek možného bydlení aktivně pomohly především sociální pracovnice zařízení. Výsledky našeho výzkumného šetření v oblasti bydlení respondentů po odchodu ze zařízení nekorespondují s myšlenkami autora Kovaříka (2004), který ve své publikaci zmiňuje, že mladí dospělí po odchodu z dětského domova hledají nejen pomoc, ale i přístřeší u rodiny.

Zjistit, jaké je jejich mínění o celkovém zvládnutí jejich finanční situace.

Při klienty dětského domova jsou obecně finance nejen častým tématem, ale i stále hodnotou. Provedením výzkumu jsme v této oblasti zjistili, že právě nedostatek prostředků spojený s odchodem ze zařízení může respondentům tvořit největší problém. Od vedení zařízení při komunikaci ohledně realizace našeho výzkumného šetření, jsme obdrželi sdělení, že už nyní klienti nevycházejí se svým měsíčním kapesným, stejně tak se jim nedaří ani malé částky odkládat. Z výsledku provedeného výzkumu se lze důvodně domnívat, že respondenti spíše spoléhají na jednorázovou pomoc, ať už v podobě výstupního daru nebo jednorázové pomoci ve formě některé sociální dávky po odchodu ze zařízení. Lze uvést, že si klienti nejspíše neuvědomují, že tento typ pomoci má pouze dočasný charakter. Z uvedeného plyne předpoklad, že setkání s realitou bude pro klienty dětského domova minimálně těžké. Zde musíme bohužel smutně konstatovat, že se v této oblasti shodují nejen autoři zmíněni v teoretické části práce, ale i výsledky výzkumu provedeného agenturou Ipsos.

Zjistit, zda a jaké obavy mají spojené s novým životem mimo dětský domov.

U klientů dětského domova v roli respondentů převládají obavy z nadcházejícího odchodu z důvodu zletilosti, případně ukončení studia. Do značné míry však záleží, zda mají respondenti nějakou oporu, když ne u příbuzenstva, tak třeba u přátel. Lze se domnívat, že pokud opora absentuje zcela nebo úplně, tím jsou obavy intenzivnější. Dětský domov poskytuje klientům plné přímé zaopatření a svým způsobem alespoň částečně supluje zázemí rodiny. Obavy klientů plynou z očekávaného snížení pohodlí v zajištění pravidelné stravy, čistého prostředí, vytápění a dalších záležitostí, o kterých vědí, že po odchodu ze zařízení nejsou stále zajištěné. Mezi respondenty převládá obava ze selhání, dále se obávají ztráty přátel. Zjištění z této oblasti v mnohém korespondují s výsledky výzkumu agentury Ipsos.

Zjistit, informovanost klientů dětského domova o možnosti využití pomoci sociálních pracovníků při řešení nepříznivé životní situace, se kterou se mohou po odchodu ze zařízení setkat.

Více než polovina našich respondentů si myslí, že se bez nějaké formy pomoci po odchodu z dětského domova neobejde. Dále většina klientů uvedla, že bude potřebovat pomoc institucí nebo rodiny. Všichni klienti spolupracují se sociálními pracovníci v zařízení. Většina dotazovaných uvedla, že ví, kde se mohou obrátit v případě potřeby pomoci. Téma odchodu z dětského domova probírali se sociálními pracovníci zařízení všichni klienti průběžně, k otázce možností bydlení jsme zjistili, že třetina vnímá situaci jako nepříznivou z důvodu vysokých vstupních nákladů bydlení, dále třetina klientů sdělila že se sociální pracovníci společně prošli nějaké nabídky bydlení, čtvrtina respondentů uvedlo zaměření se na hledání spíše spolubydlení pro nižší náklady, zbylý počet respondentů otázku bydlení se sociální pracovníci zařízení zatím neřešilo. Jen dva klienti uvedli, že již mají domluvený pronájem bytu. Na závěr jsme zjišťovali, koho klienti vyhledají v případě nesnázi a potřeby pomoci s financování bydlení a živobytí, přičemž klienti shodně uvedli, že osloví kurátora pro dospělé nebo sociálního pracovníka neziskové organizace, několik respondentů uvedlo pomoc sociálních pracovníků obce, zbytek respondentů uvedl, že možnosti sociální práce spíše nevyužije, spoléhá na pomoc přátel. Naše závěry z provedeného výzkumu v oblasti spolupráce klientů dětského domova a sociálních pracovníků, jsou v souladu se sdělením autora Kovaříka (2004), který ve své publikaci psal, že sociální pracovník je pro klienty stěžejní osobou.

Při porovnání námi získaných výzkumných výsledků s uvedeným výzkumem z roku 2015, který provedla agentura Ipsos, jsme došli k závěru, že některé výsledky jsou shodné. K nejvíce početným obavám jedinců opouštějící dětský domov byly uvedenými výzkumy shledány v oblasti nalezení pracovního uplatnění, bytová problematika, na třetím místě problematika ekonomická spojená s nedostatkem finančních prostředků. Na závěr považujeme za vhodné uvést, že výsledky námi provedeného výzkumu jsou platné jen pro námi oslovené respondenty, tudíž nelze generalizovat.

ZÁVĚR

Diplomová práce je pojmenovaná: „Sociální práce s problematikou dětí opouštějících dětský domov“.

Teoretická část obsahuje, v první kapitole, vymezení dětských domovů, legislativní úpravu, účel ústavní výchovy, popis ústavní výchovy a její realizace, popis účelu ústavní výchovy dle NOZ, funkce rodiny a její substituce v ústavní péči. Druhá kapitola se věnuje rizikům ústavní péče, specifikaci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – Fond ohrožených dětí, uspokojování potřeb dětí. Třetí kapitola seznamuje čtenáře s deprivací, reakcí dětí na přechod z jednoho zařízení do druhého. Čtvrtá kapitola se věnuje problematice mladých lidí, kteří opustili dětský domov, dále uvádí možnosti pomoci ze strany sociálních pracovníků.

V rámci praktické části jsme se zabývali zpracováním kvantitativního výzkumného šetření.

V literatuře se o nich píše, že neumí hospodařit s penězi, vyplnit volný čas, a že práce je jim cizí. Proto jsem zvolila následující výzkumnou otázku: Jakou představu o budoucnosti v oblasti bydlení a pracovního uplatnění mají klienti dětského domova na prahu zletilosti po ukončení pobytu v zařízení?

Hlavním cílem diplomové práce jsme chtěli zjistit představy o budoucnosti, zda jsou klienti opouštějící dětský domov informováni o možnostech pomoci ze strany sociálních pracovníků při řešení problémů klientů z hlediska vzdělávání, pracovního uplatnění, zvládnutí finanční situace a bydlení. Sledovali jsme především představy klientů dětského domova v oblasti vzdělávání, uplatnění na trhu práce, zajištění bydlení, finanční situace a také případné obavy ze života mimo zařízení.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na oblasti, které bývají pro mladé lidi opouštějící dětský domov z důvodu plnoletosti obtížněji řešitelné, nejčastějšími jsou to práce a peníze. Z šetření vyplynulo, že respondenti myslí na své biologické rodiče, ale setkávat se s nimi ani bydlet nechtějí. Ze získaných odpovědí respondentů je zřejmé, že nynější stav přípravy mladých lidí, kteří opouští dětský domov, na budoucí civilní život je v mnoha oblastech neuspokojivý.

Možným řešením problematiky by mohlo být zavedení nového systému, než jaký doposud v ČR existuje, nebo já jsem se s ním ještě nesetkala v praxi. Bylo by žádoucí, aby dětské domovy byly postaveny na principu takovém, který by dobře připravil klienty na budoucí samostatný život. Jedním z možných řešení by bylo více zapojit klienty do chodu dětského

domova, tak aby měli možnost se podílet na činnostech, které jim pomohou při osamostatnění, např. vaření u kuchyni, praní prádla.

V rámci dětských domovů je funkce sociálních pracovníků spíše administrativní. Jsem toho názoru, že by měli být více součástí aktivit a činností s klienty a současně jim poskytovat pomoc. Vhodné by také bylo snížení počtu klientů připadajících na jednoho sociálního pracovníka, aby se mohl klientům věnovat individuálně. Poskytovaná pomoc by měla obsahovat nejen poradenství, ale i trénink a rozvoj psychosociálního fungování. Za přínosné pro klienty lze označit případnou nabídku spolupráce a pomoci umožněnou i po odchodu z dětského domova, protože sociální pracovníci zařízení jsou jediní, koho samotní klienti znají dlouhodobě a komu často důvěřují, aby se mohli s žádostí o pomoc dostavit kdykoliv by u nich tato situace nastala.

Věřím, že tato práce bude přínosná nejen pro pracovníky Dětského domova, ale také pro další převážně navazující organizace poskytující pomoc klientům po opuštění zařízení, ke kterým patří Domy na půli cesty, Centra sociální prevence, případně pracovníky azylových domů a nocleháren.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTOŠEK, J. 2015. Interpelace. [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné na: <http://www.fod.cz/media/interpelace-poslance-jana-bartoska-na-mgr-michaelu>
- BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-108-8.
- Federace dětských domovů: [online]. [cit. 2022-12-19]. Dostupné z: https://www.fddcr.cz/sites/default/files/2022-04/Problematika%20dvoj%C3%AD%20v%C3%BDjime%C4%8Dnosti%20v%20prost%C5%99ed%C3%AD%20d%C4%9Btsk%C3%BDch%20domov%C5%AF_0.pdf
- FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. Naše činnost. 2022. [online]. [cit. 2022-11-24]. Dostupné na: <http://www.fod.cz/nase-cinnost>
- GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-85931-79-6
- GILLERNOVÁ, Ilona. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2
- Internetové zdroje
- IPSOS, online prezentace [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: [Výzkum: Děti z domovů nejsou připraveny na běžný život - Aktuálně.cz \(aktualne.cz\)](https://www.ipsos.cz/vyzkum/deti-z-domovu-nejsou-pripraveny-na-bezny-zivot-aktuálně.cz)
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KOVAŘÍK, Jiří, Věduna BUBLEOVÁ a Kateřina ŠLESINGEROVÁ. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.
- KUPKOVÁ, M. In Zpravodaj FOOD [online]. Praha: Fond ohrožených dětí, 2016, č. 3, s. 4 [cit. 2022-12-13]. Dostupné na: <http://www.fod.cz/o-nas/zpravodaj-3-2016?highlightWords=zpravodaj+3%2F2016>
- LANGMEIER, J. a Z. MATĚJČEK. 4. dopl. vyd. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5
- MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MATĚJČEK, Z.. 3. vyd. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8
- MATOUŠEK A KOL., Oldřich., *Metody řízení a sociální práce*. Praha: Portál. 2008 ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2010. Národní akční plán péče o ohrožené děti je v první fázi své realizace. Tisková zpráva z 1. 3. 2010. [online]. [cit. 2022-11-05]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8366/01032010.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2012. Národní strategie ochrany práv dětí. „Právo na dětství“ [on-line]. [cit. 2022-11-24]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. 2014. Záměr koncepce řízení a rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče zřizovaných MŠMT na období 2014 – 2020. [online]. [cit. 2022-10-29]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/file/34169>

Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. Nové aktualiz. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7360-902-3.

PAPOUŠEK, Z. Problémy mají všechna zařízení pro ohrožené děti, stav je neudržitelný. In *ParlamentníListy.cz* [online]. 2016, roč. 14, č. 1.[cit. 2022-11-20]. ISSN 1214-3154. Dostupné na: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Papousek-KDUCSL-Problemy-maji-vsechna-zarizeni-pro-ohrozene-deti-stav-j>

Projekt dům na půli cesty. Průvodce náhradní rodinnou péčí, 2003, speciál, s.3-19.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. října 2006 ve věci Wallová a Walla proti České republice, č. 23848/04. [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <http://poradna-prava.cz/www/old/Walлови-rozsudek.pdf>

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

THOMPSON, Neil, *Understanding Social Work: Preparing for Practice*. Bloomsbury 3Pl. 2009, ISBN 9781352009729.

VÁGNEROVÁ, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5 .

VARVAŘOVSKÝ, P. 2013. Zpráva z návštěvy zařízení. [online]. [cit. 2022-10-18]. Dostupné na: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Socialni_sluzby/26-2013-Letiny_1.pdf

Právní normy

ČESKO, 2007. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-10>

ČESKO, 2007. Vyhláška č. 505/2006 Sb., vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení o sociálních službách. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-50>

ČESKO, 2002. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109> Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

ČESKO, 2012. Zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

ČESKO, 2006. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>

ČESKO, 2014. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO, 2000. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DD, zařízení dětský domov

ZOSPOD zákon o sociálně-právní ochraně dětí

OSPOD Orgán sociálně-právní ochrany dětí

VOP veřejný ochránce práv

ZPHN zákon o pomoci v hmotné nouzi

FOD Fond ohrožených dětí – Klokánek

ELSP Evropský soud pro lidská práva

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NOZ Nový občanský zákoník

ZDVOP zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

SEZNAM GRAFŮ

GRAF 1 věk.....	50
GRAF 2 dokončení školy, v dotazníku položka č. 8	52
GRAF 3-dobrovolně v DD, v dotazníku položka č. 9	53
GRAF 4 obava z nezaměstnanosti, v dotazníku položka č. 20.....	54
GRAF 5 hledání práce, v dotazníku položka č. 21	54
GRAF 6 zvládnutí více rolí, v dotazníku položka č.22.....	55
GRAF 7-obava bydlení, v dotazníku položka č. 10.....	56
GRAF 8-zajištění bydlení po odchodu z DD, v dotazníku položka č. 11.....	56
GRAF 9-odhad nákladů bydlení, v dotazníku položka č.12.....	57
GRAF 10-možnost bydlení u rodičů, v dotazníku položka č. 13	57
GRAF 11-bydlení u přítele/přítelekyně, v dotazníku položka č. 15.....	58
GRAF 12-finanční náročnost spojená s ukončením pobytu v DD, v dotazníku položka č. 16	59
GRAF 13-úspory klientů DD, v dotazníku položka č. 17	59
GRAF 14-pomoc při získání financí, v dotazníku položka č.18	60
GRAF 15-obava z dluhů, v dotazníku položka č.19.....	60
GRAF 16-setkání s rodinou, v dotazníku položka č. 14.....	61
GRAF 17-odchod z DD, v dotazníku položka č. 3.....	62
GRAF 18-Obava o odchodu z DD, v dotazníku položka č. 4	62
GRAF 19-bude klientům scházet personál?, v dotazníku položka č. 5	63
GRAF 20-budou po odchodu z DD klientům chybět kamarádi, v dotazníku položka č.6 ..	63
GRAF 21-kontakt se spolubydlícími, v dotazníku položka č.7.....	64
GRAF 22-výchova potomků, v dotazníku položka č.23	64
GRAF 23-obava ze selhání, v dotazníku položka č.24.....	65
GRAF 24-návrat k předešlému životu, v dotazníku položka č.25.....	65
GRAF 25-rodčovství, v dotazníku položka č.26	66
GRAF 26-potřeba pomoci po odchodu z DD, v dotazníku položka č.27.....	67
GRAF 27-pomoc rodiny a institucí, v dotazníku položka č. 28	68
GRAF 28-spolupráce se sociální pracovníci DD, v dotazníku položka č. 29	68
GRAF 29-koho klienti DD osloví v nesnázích, v dotazníku položka č.30.....	69

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled věkového složení respondentů.....	50
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Dobrý den, obracím se na Vás s žádostí o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Jsem sociální pracovnící Úřadu práce Brno, oddělení nepojistných sociálních dávek, konkrétně hmotné nouze pro jednotlivce, a současně studentkou 2. ročníku oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V současné době píši diplomovou práci s tématem „Sociální práce s dětmi opouštějícími dětský domov“. Dotazník je anonymní a je určený pro klienty dětského domova ve věkové skupině na prahu zletilosti, tedy těm, kteří zařízení budou brzy opouštět z důvodu zletilosti (případně starším klientům, kteří se prezenčně připravují na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let věku). Jak pracovat s dotazníkem: vždy vyber jednu z nabízených možností, pokud Ti žádná nevyhovuje – tak k otázce můžeš vepsat svoji odpověď, nebo otázku vynechat.

- 1) Uveďte svůj věk – 17 let, - 18 let, - 19 let, 20 let, 21 let, 22 let, 23 let, 24 let, 25 let, 26 let.

- 2) Pohlaví – žena – muž

- 3) Těšíš se na odchod z dětského domova po dosažení zletilosti/ukončení studia?
 - a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Spíše ano
 - d) Spíše ne
 - e) Nevím

- 4) Máš obavu z blížícího se odchodu z dětského domova?
 - a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Spíše ano
 - d) Spíše ne
 - e) Nevím

- 5) Až nastane čas a ty odejdeš z dětského domova, bude Ti chybět někdo z personálu (vychovatelé, sociální pracovníce)?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nevím
 - d) Spíše ano
 - e) Spíše ne
- 6) Budou ti po odchodu z dětského domova chybět vrstevníci, kamarádi, přátelé?
- a) Rozhodně ano
 - b) rozhodně ne
 - c) spíše ano
 - d) spíše ne
 - e) neutrální stanovisko
- 7) Dohodli jste se s některými spolubydlícími v dětském domově, že spolu zůstanete po odchodu z dětského domova i nadále v kontaktu?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Spíše ano
 - d) Spíše ne
 - e) Zatím jsem se nerozhodl/a
- 8) Chtěl/a bys v dětském domově dokončit započatou školu?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Zatím nejsem rozhodnutý/á
 - d) Spíše ne
 - e) Spíše ano
- 9) Měl/a bys zájem zůstat v dětském domově déle na dobrovolném pobytu?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%

- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

10) Už jsi řešil/a otázku bydlení po odchodu z dětského domova, máš případně obavu, kde budeš bydlet?

- a) Rozhodně ne
- b) Rozhodně ano
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

11) Dokážeš si sám/a pořešit či zajistit bydlení, nebo si to alespoň myslíš?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ne
- e) Spíše ano

12) Dokážeš odhadnout, kolik stojí pravidelně měsíčně bydlení v závislosti na typu či lokalitě?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

13) Po odchodu z dětského domova je jednou z možností jít bydlet k rodičům, plánuješ toto variantu?

- A) Rozhodně ano
- B) Rozhodně ne
- C) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- D) Spíše ne
- E) Spíše ano

- 14) V případě, že se vrátíš ke své rodině, těšíš se na setkání?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
 - d) Spíše ne
 - e) Spíše ano
- 15) Plánuješ jít bydlet k příteli/přítelkyni?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
 - d) Spíše ano
 - e) Spíše ne
- 16) Máte obavy, zda po odchodu z dětského domova všechny finanční výdaje zvládnete?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
 - d) Spíše ne
 - e) Spíše ano
- 17) Vytvořil/a jsi nějakou finanční rezervu pro případ potřeby spojené o odchodem z dětského domova?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
 - d) Spíše ne
 - e) Spíše ano
- 18) Víš, kam se obrátit v případě, že budeš potřebovat získat nějaké finance?
- a) Rozhodně ano
 - b) Rozhodně ne
 - c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%

- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

19) Máš obavu z pádu do dluhů?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ne
- e) Spíše ano

20) Máš obavu z nezaměstnanosti – nenalezení práce?

- A) Rozhodně ano
- B) Rozhodně ne
- C) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- D) Spíše ano
- E) Spíše ne

21) Dokážeš si poradit při hledání práce – zvol jednu z nabízených možností:

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

22) Po odchodu z dětského domova Tě čeká dospělý život, máš obavu spojenou se skloubením více rolí – tedy zvládnutí chození do práce, případně péče o dítě, domácnost?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

23) Myslíš, že zvládneš výchovu dítěte?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ne
- e) Spíše ano

24) Máš obavu ze selhání?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

25) Provází Tě obava z návratu k předešlému způsobu života, který jsi vedl/a před příchodem do dětského domova?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ne
- e) Spíše ano

26) Plánuješ rodičovství?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

27) Víš kam se obrátit v případě potřeby pomoci po opuštění dětského domova?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%

- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

28) Myslíš, že budeš po opuštění dětského domova potřebovat pomoc institucí nebo rodiny?

- a) Rozhodně ano
- b) Rozhodně ne
- c) Nejsem rozhodnutý/á, tak 50% na 50%
- d) Spíše ano
- e) Spíše ne

29) Vyber jednu z možností. Se sociální pracovníci v dětském domově jsem již řešil/a:

- a) Ano, už mám domluvený pronájem bytu
- b) Ano, už jsme prošli nějaká nabídky bydlení
- c) Nevím, situace je zatím nepříznivá, bydlení má vysoké vstupní náklady
- d) Ne, bydlení jsme dosud neřešili
- e) Spíše ne, bydlení je nákladné, hledáme spolubydlení s nižšími náklady

30) Koho vyhledáš v případě nezbytné nutnosti potřeby pomoci s financováním živobytí a bydlení?

- a) Sociálního pracovníka obce nebo města
- b) Kurátora pro dospělé
- c) Sociálního pracovníka neziskové organizace
- d) Pomoc budu hledat u přátel, mimo instituce
- e) Možnosti sociální práce spíše nevyužiji